

DET KONGELIGE
ARBEIDS- OG INKLUDERINGSDEPARTEMENT

Prop. 64 L

(2009–2010)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i arbeidsmiljøloven og folketrygdloven (bedre muligheter for å kombinere arbeid med pleie- og omsorgsoppgaver)

*Tilråding fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet av 11. desember 2009,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 Hovedinnhold

Arbeids- og inkluderingsdepartementet legger med dette fram forslag til endringer i lov 17. juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. og lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd.

Som ny ordning foreslår departementet at det i arbeidsmiljøloven § 12-10 nytt andre ledd skal gis en rett til permisjon i inntil 10 dager i året for å kunne yte pleie og omsorg til nære familiemedlemmer over 18 år.

Videre foreslår departementet å endre arbeidsmiljøloven § 12-10 første ledd og folketrygdloven § 9-12 første ledd slik at retten til permisjon og pleiepenger ved pleie av nære pårørende i terminalfasen utvides fra 20 til 60 dager.

Departementet foreslår også å tilføye et nytt fjerde ledd i folketrygdloven § 9-11 og et nytt fjerde ledd i § 6-5 slik at foreldre som i minst tre år har mottatt pleiepenger og/eller forhøyet hjelpestønad gis rett til ytelsen i inntil tre måneder etter at behovet for tilsyn og pleie har opphørt fordi barnet dør.

Departementet foreslo i Prop. 1 S (2009-2010) at det bevilges 10 mill. kroner til formålet i 2010.

2 Bakgrunn

2.1 Forutsetninger om behovet – befolkningsutvikling, arbeidsliv og tidligere drøftinger

Familieomsorg har ved siden av offentlig omsorgsyttelse en grunnleggende samfunnsmessig betydning. Samtidig innebærer en generelt høyere yrkesaktivitet at flere omsorgspersoner arbeider. Økende etterspørsel etter omsorgstjenester og høy grad av arbeidsdeltakelse gjør at det etter departementets vurdering er behov for å legge bedre til rette for å kombinere yrkesaktivitet med omsorgsoppgaver for nære pårørende.

Utviklingen i omsorgsbehov er beskrevet i St.meld. nr. 25 (2005-2006) Mestring, muligheter og mening - Framtidas omsorgsutfordringer. Meldingen beskriver «knapphet på omsorgsytere» som en av fremtidens fem viktigste omsorgsutfordringer. Som følge av endringer i alderssammensetningen, skjer det ingen vesentlig økning i tilgangen på arbeidskraft og potensielle frivillige omsorgsytere. Det vil kunne bli knapphet både på frivillige omsorgsytere og på arbeidskraft og helse- og sosialpersonell. Sentralt i St.meld. nr. 25 (2005-2006) ligger de demografiske fremskrivningene for de neste tiårene med aldringen av befolkning.

gen, noe som i seg selv trekker i retning av en større etterspørsel etter omsorgstjenester. I tillegg kommer at flere familier består av få barn og mange eldre. Dette vil kreve at eldre i fremtiden mottar mer omsorg fra det enkelte barn og/eller økt behov for offentlige omsorgstjenester. Videre har trenden de siste tiårene vist at antallet yngre brukere (under 67 år) av omsorgstjenester vokser. I St.meld. nr. 25 (2005-2006) antas det at denne trenden vil fortsette også i årene fremover. En sterk vekst i offentlige omsorgstjenester har imidlertid ikke medført reduksjon av omfanget av og behovet for omsorgsoppgaver utført på frivillig basis av familiemedlemmer. Selv om alle har rett til nødvendige helse- og omsorgstjenester og det er en offentlig oppgave å tilby dette, vil derfor pleie og omsorg utført av nærstående fortsatt ha en stor samfunnsmessig betydning. Beregninger viser at familien står for om lag halvparten av den omsorg som eldre mottar, slik at det fortsatt i hovedsak vil være personer som er yrkesaktive som må stå for den frivillige omsorgsinnsatsen. I St.meld. nr. 25 (2005-2006) pekes det på et behov for å legge til rette for familiens mulighet til å kombinere yrkesaktivitet med omsorg for barn og eldre og at dette i tråd med arbeidslinjen i velferdspolitikken forutsetter ordninger som forsterker en utvikling der dette både gjelder kvinner og menn. Det er samtidig nødvendig å opprettholde en høy yrkesaktivitet for å kunne finansiere velferdsordningene. Det tilsier at det er behov for å legge forholdene bedre til rette for dem som står i en vanskelig omsorgssituasjon samtidig som en sikrer at de beholder sin tilknytning til arbeidslivet.

Tiltak for å bedre muligheter for å kombinere yrkesaktivitet med omsorgsoppgaver har en side til både velferdspolitikken og arbeidsmarkedspolitikken. Det er viktig å legge til rette for at tilknytningen til arbeidslivet opprettholdes. St.meld. nr. 9 (2006-2007) Arbeid, velferd og inkludering forutsetter at tiltak som kan bidra til å opprettholde yrkesfrekvensen vil være den beste garantien for at velferdssamfunnet kan videreutvikles og forbedres.

På bakgrunn av St.meld. nr. 25 (2005-2006) uttalte et flertall i Helse- og omsorgskomiteen bestående av Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre i Innst. S. nr. 150 (2006-2007) at «det er nødvendig å se på permisjonsbestemmelsene med sikte på å gjøre det lettere for pårørende som er yrkesaktive», og komiteen forutsatte at «Regjeringen vil komme tilbake til bedre permisjonsregler i arbeidslivet».

Arbeids- og sosialkomiteen tok i forbindelse med behandlingen av Dokument nr. 8:20 (2005-2006) i Innst. S. nr. 127 (2005-2006) opp spørsmål om folketrygdlovens regler om pleiepenger. I svarbrev til komiteen viste statsråd Bjarne Håkon Hanssen bl.a. til at det var etablert en interdepartemental arbeidsgruppe som skulle vurdere strategier og tiltak for å kombinere yrkesdeltakelse med omsorg for pleie- og omsorgstrengende familiemedlemmer og at gruppen i den forbindelse også ville se på reglene om pleiepenger.

I Dokument nr. 8:88 (2006-2007) fremmet stortingsrepresentantene Erna Solberg, Inge Lønning, Sonja Irene Sjøli og Martin Engeset forslag om utredning av lovendringer som gir rett til permisjon og ordninger for inntektssikring i forbindelse med omsorgsoppgaver. I forbindelse med behandlingen av saken i Innst. S. nr. 14 (2007-2008) viste arbeids- og inkluderingsministeren bl.a. til at den interdepartementale arbeidsgruppen skulle vurdere behov for endringer i permisjonsreglene og kompensasjonsordninger og hadde fått et mandat som i stor grad fanget opp forslagene. Statsråden opplyste at han på denne bakgrunn ville komme tilbake til Stortinget med en vurdering av saksområdet.

Det har også vært oppmerksomhet på behovene til personer som har utført omsorgsoppgaver og som ikke lenger har tilknytning til arbeidslivet. I Innst. S. nr. 148 (2006-2007) behandlet arbeids- og sosialkomiteen St.meld. nr. 9 (2006-2007). Komiteen ba om at mulighetene for å etablere en overgangsordning med inntektssikring og kvalifisering skulle vurderes for dem som mangler inntekt og kvalifikasjoner for å komme i arbeid etter langvarig uformell omsorgsinnsats overfor pårørende. Komiteen viste til tilsvarende merknad fra helse- og omsorgskomiteen i dens behandling av St.meld. nr. 25 (2005-2006) i Innst. S. nr. 150 (2006-2007). Der ba komiteens flertall, Fremskrittspartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre, Regjeringen om å legge fram forslag til ordning hvor «økonomiske tilskudd kan utbetales i inntil tre måneder etter dødsfallet, når et familiemedlem har vært ute av arbeid for å pleie et funksjonshemmet barn i mange år, og ikke klarer å skaffe seg nødvendig arbeid straks». Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet ba i den forbindelse Regjeringen om å utrede «muligheten for å etablere en overgangsordning med inntektssikring og tilknyttet kvalifiseringstiltak til dem som mangler inntekt og kvalifikasjoner for å komme i arbeid etter langvarig omsorgsinnsats overfor pårørende».

2.2 Departementets forutsetninger og forslag i høringsbrevet

Arbeids- og inkluderingsdepartementet sendte forslag til lovendringer i arbeidsmiljøloven og folketrygdloven på høring 5. desember 2008.

Departementet pekte i høringsbrevet på at spørsmålet om å kombinere yrkesaktivitet og omsorgsoppgaver omhandler både hvordan yrkesaktive skal kunne påta seg omsorgsoppgaver og hvordan de som på grunn av pleie- og omsorgsoppgaver ikke (lenger) er yrkesaktive skal komme tilbake til arbeidslivet.

Når det gjelder spørsmålet om å tilrettelegge for den sistnevnte gruppen, viste departementet til Innst. S. nr. 148 (2006-2007) og arbeids- og sosialkomiteens uttalelse om behovet for at «mulighetene for å etablere en overgangsordning med inntektssikring og kvalifisering vurderes, for dem som mangler inntekt og kvalifikasjoner for å komme i arbeid etter langvarig uformell omsorgsinnsats overfor pårørende».

Departementet påpekte at den mest aktuelle målgruppen antakelig vil være foreldre som har hatt omsorg for et svært sykt eller funksjonshemmet mindreårig barn over en lang periode. Foreldrene har i slike tilfeller normalt mottatt enten pleiepenger dersom de var yrkesaktive, eller forhøyet hjelpestønad og/eller omsorgslønn fra kommunen. Etter en langvarig omsorgsinnsats, vil omsorgspersonen kunne ha behov for bistand for å komme ut i arbeidslivet igjen, ev. kombinert med behov for inntektssikring. Departementet viste til at en del i denne gruppen vil kunne få bistand fra Arbeids- og velferdsetaten til å komme tilbake i arbeid som ordinære arbeidssøkere, selv om de ikke nødvendigvis vil ha rett til inntektssikring fra folketrygden. Departementet viste videre til at for en del personer i denne gruppen vil behovet for kvalifisering med tilhørende stønad kunne ivaretas gjennom kapittel 5A om kvalifiseringsprogram og stønad i sosialtjenesteloven som trådte i kraft 1. november 2007. Kvalifiseringsprogram tilbys personer som har vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne og ingen eller svært begrenset rett til ytelser etter folketrygdloven, når deltakelse i programmet er «hensiktsmessig og nødvendig» for at vedkommende skal ha mulighet for å komme i arbeid. Bakgrunnen for at man er kommet i en slik situasjon har ingen betydning for retten til program og stønad. Derfor vil også familiemedlemmer som har hatt pleie- og omsorgsoppgaver overfor syke barn kunne omfattes av programmet. Departementet mente at det derfor ikke er behov

for å etablere en særskilt kvalifiseringsordning for denne gruppen.

Departementet påpekte imidlertid at personer som har hatt tilsyn med og pleiet et sykt barn over lang tid og mottatt ytelser fra folketrygden i perioden, vil kunne stå uten inntekt straks stønadsforholdet har opphørt, men at det kan være behov for en omstillingstid før vedkommende kan begynne i arbeid. Departementet foreslo på denne bakgrunn at det gis rett til fortsatt forhøyet hjelpestønad og pleiepenger i en overgangsperiode på tre måneder når pleieforholdet avsluttes ved barnets død.

Når det gjelder yrkesaktive, potensielle familieomsorgsyteres muligheter til å kombinere arbeid med omsorg, viste departementet til at mens det foreligger rett til pleiepenger eller omsorgspenger ved pleie og omsorg for syke barn under 18 år, er det ingen tilsvarende rett ved pleie og omsorg for voksne familiemedlemmer. Departementet tok utgangspunkt i arbeids- og sosialkomiteens uttalelse i Innst. S. nr. 14 (2007-2008) om at «det er viktig å få vurdert om aldersskillet i dagens regelverk og de forskjellene i permisjons- og stønadsmulighetene som følger av det, er tilpasset de utfordringer pårørende møter når de må påta seg ekstraordinære omsorgsoppgaver for nære familiemedlemmer». Departementet påpekte at det offentlige i utgangspunktet har et betydelig ansvar for dekning av pleie- og omsorgsbehov og at personer i alle aldersgrupper som har behov for pleie og omsorg har krav på dette etter kommunehelsetjenesteloven og lov om sosiale tjenester.

Departementet viste til at foreldre likevel har en omsorgsplikt overfor barn under 18 år og at pliktens forutsetning om ivaretagelse av omsorg er understøttet i regelverket gjennom rett til permisjon og trygdeytelse (omsorgspenger og pleiepenger). Departementet viste til at når omsorgsbehovet er forbigående, legger regelverket opp til at foreldrene blir hjemme og pleier barnet framfor å skulle etablere offentlig omsorg på kort varsel og at loven her skiller mellom alvorlig sykdom, hvor det ytes pleiepenger, og andre (mindre alvorlige) tilfeller, hvor det ytes omsorgspenger. Departementet viste til at i de tilfellene tilstanden er varig og stabil over tid, vil forutsetningene være tilstede for å etablere offentlig, tilpassede hjelpetjenester, slik at foreldrene kan delta i yrkeslivet. Aktuelle ytelser for yrkesaktive foreldre som av ulike årsaker selv ønsker å ha tilsyn med og pleie sitt barn er da hjelpestønad fra folketrygden og omsorgslønn fra kommunen. Disse ytelsene vil bare i en viss utstrekning kunne dekke tapt arbeidsinntekt på grunn av omsorgsarbeid. Det foreligger heller ingen rett til hel permisjon i disse omsorgssituasjo-

nene. Departementet påpekte at tilsvarende også vil gjelde ved pleie og omsorg overfor nære pårørende over 18 år.

Videre viste departementet til at den som i hjemmet pleier en nær pårørende i livets slutfase, ytes pleiepenger i inntil 20 dager. Det foreligger da rett til permisjon fra ordinært arbeid. Utenom slike tilfeller er det ingen lovbestemt permisjonsrett rettet inn mot yrkesaktive som yter omsorg til nære pårørende over 18 år. Pårørende har ikke omsorgsplikt overfor familiemedlemmer over 18 år og forutsettes ikke å ivareta omsorgsoppgaver de ikke selv er villige til å påta seg. Det er derfor i dagens regelverk ikke tilsvarende ordninger som gjelder ved pleie- og omsorgsbehov hos barn.

Departementet framholdt at utviklingen i demografi og arbeidsmarked kan tilsi at det er et behov for å legge bedre til rette for at yrkesaktive skal kunne kombinere arbeid med omsorgsoppgaver. Departementet viste til en undersøkelse som indikerer at en kan utløse mer familieomsorg og minske omsorgsyternes pressede situasjon ved å legge til rette for uttak av permisjon.¹ Departementet påpekte at en permisjonsrett til dem som yter omsorg for nære pårørende over 18 år derfor vil kunne være begrunnet ut fra behovet både i forhold til å trekke veksler på potensielle familieomsorgsytere og å imøtekomme omsorgsyternes ønske om å være den som bistår.

Departementet viste imidlertid til forutsetningen i St.meld. nr. 25 (2005-2006) om at det er viktig med fortsatt opprettholdelse av tilknytning til arbeidslivet. Selv om det er et vilkår for å få pleiepenger at pleiebehovet ikke er varig, vil det likevel kunne dreie seg om svært lange perioder. Permisjonsrett er ment å sikre en formell opprettholdelse av tilknytningen til arbeidslivet. En viktig forutsetning for det aktuelle behovet for å gi en permisjonsrett for å yte omsorg til nære pårørende over 18 år er at tilknytningen til arbeidslivet faktisk opprettholdes. For arbeidstaker vil risikoen for svakere karriereutvikling øke og tilknytningen til arbeidslivet svekkes jo lenger permisjonen varer. Risikoen for utstøting, lavere lønn, svakere karriereutvikling og annen forskjellsbehandling øker trolig jo lenger permisjon arbeidstakeren har. Ved lange permisjoner vil det kunne være vanskelig å returnere til tidligere stilling på grunn av nye kompetansekrav, omorganiseringer osv. I noen tilfeller kan t.o.m. den jobben som arbeidstakeren har fått permisjon fra ikke lenger eksistere, enten fordi

virksomheten er nedlagt eller fordi innholdet i stillingen er blitt overflødig. Permisjonsretten vil med andre ord ikke sikre arbeidstakeren en reell tilknytning til arbeidslivet hvis permisjonen går over for lang tid. Lengre permisjon for å gi omsorg til pårørende kan i realiteten føre til varig fravær fra yrkeslivet.

Departementet mente at det i forhold til barn under 18 år foreligger en begrunnet forskjell i vurderingen av betydningen av tilknytningen til arbeidslivet ved at det overfor barn under 18 år gjelder en omsorgsplikt. Departementet viste i høringsbrevet, at de hensyn som begrunner omsorgsplikten også tilsier at barn har et særlig behov for sine foreldres pleie og omsorg når barnet er livstruende eller alvorlig sykt eller er i en situasjon som ved innleggelse eller er pleietrengende etter poliklinisk behandling i sykehus. Departementet mente derfor at en rett til permisjon for å ta seg av nære pårørende over 18 år bør være av klart begrenset varighet. Departementet foreslo på den bakgrunn en rett til 10 dager permisjon for dette formålet.

Som ytterligere tiltak for å legge bedre til rette for å kombinere arbeid med omsorgsoppgaver, foreslo departementet å utvide perioden med permisjon og pleiepenger ved pleie i hjemmet av nære pårørende i terminalfasen fra 20 til 60 dager.

Departementet foreslo i høringsbrevet også at pleiepenger som ytes foreldre ved pleie av barn skulle kunne graderes ned til 20 prosent, mot 50 prosent som i dag. Dette forslaget vil departementet komme tilbake til senere.

Departementet uttalte i høringsbrevet at forslagene også måtte ses i sammenheng med at Helse- og omsorgsdepartementet vil foreta en egen gjennomgang av ordningen med omsorgslønn.

2.3 Høringsinstanser

Arbeids- og inkluderingsdepartementet sendte forslagene til lovendringer i arbeidsmiljøloven og folketrygdloven på høring 5. desember 2008 til følgende instanser:

- Departementene
- Arbeids- og velferdsdirektoratet
- Datatilsynet
- De regionale helseforetak
- Direktoratet for arbeidstilsynet
- Forbrukerombudet
- Forbrukerrådet
- Helsedirektoratet
- Helsetilsynet i fylkene
- Likestillingsombudet

¹ Gautun, H. (2008), «Hvordan kombinerer eldre arbeidstakere jobb med omsorgsforpliktelser for gamle foreldre?» *Søkelys på Arbeidslivet* 2008 nr. 2

- Nasjonalt folkehelseinstitutt
- Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten
- Landets pasientombud
- Regjeringsadvokaten
- Statens arbeidsmiljøinstitutt
- Statens helsetilsyn
- Statens råd for likestilling av funksjonshemmede
- Statens seniorråd
- Stortingets ombudsmann for forvaltningen
- Trygderetten
- Landets fylkeskommuner
- Landets kommuner
- Fylkesrådene for funksjonshemmede
- Helse- og sosialombudet i Oslo
- Arbeidsforskningsinstituttet AS
- FAFO
- Frischsenteret
- Institutt for samfunnsforskning
- Landets universiteter
- Norges forskningsråd
- Norsk institutt for by- og regionforskning
- NOVA - Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
- NRHS Universitets- og høyskolerådet
- Ressurssenter for omstilling i kommunene (RO)
- Rogalandsforskning
- Samfunns- og næringslivsforskning AS (SNF)
- Senter for samfunnsforskning (SEFOS)
- Senter for tverrfaglig kjønnsforskning
- SINTEF Helse Oslo
- SINTEF Helse Trondheim
- Frambu Senter for sjeldne funksjonshemninger (ettersendt)
- Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon
- Nasjonalforeningen for folkehelsen
- Norges handikapforbund
- Norsk foreldrelag for funksjonshemmede (NOFF)
- Norsk Pasientforening
- Norske Kvinners Sanitetsforening
- SAFO - Samarbeidsforum av funksjonshemmedes org.
- Rusmisbrukernes interesseorganisasjon
- Akademikerne
- ALT
- Arbeiderbevegelsens Arbeidsgiverforening
- Arbeidsgiverforeningen Spekter
- Arbeidssøkerforbundet
- ASVL
- Bedriftsforbundet
- Den Norske Jordmorforening
- Den norske legeforening
- Den norske tannlegeforening
- Finansnæringens arbeidsgiverforening
- Finansnæringens hovedorganisasjon
- Helsetjenestens lederforbund
- HR Norge
- HSH
- KS
- Landbrukets Arbeidsgiverforening
- Landsorganisasjonen i Norge
- Lederne
- Norges Apotekerforening
- Norges Optikerforbund
- Norsk Ergoterapeutforbund
- Norsk Flygelederforening
- Norsk Flygerforbund
- Norsk Flytekniker Organisasjon
- Norsk Fysioterapeutforbund
- Norsk helse- og sosiallederlag
- Norsk Journalistlag
- Norsk Kabinforening
- Norsk Kiropraktorforening
- Norsk Manuellterapeutforening
- Norsk Pensjonistforbund
- Norsk psykologforening
- Norsk Sjøoffisersforbund
- Norsk Skuespillerforbund
- Norsk Sykepleierforbund
- NITO
- Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO)
- Privatpraktiserende fysioterapeuters forbund
- Sammenslutning av alternative behandlerorganisasjoner (SABORG)
- SAMFO – Arbeidsgiverorganisasjonen for samvirkeforetak
- Storebrand
- Unio
- Yrkesorganisasjonenes sentralforbund

Høringsfristen var 5. mars 2009. Av de om lag 80 uttalelsene departementet har mottatt, herunder fra to privatpersoner, har i underkant 60 av høringsuttalelsene synspunkter eller realitetsmerknader til forslagene i høringsbrevet. Generelt kan bemerkes at de arbeidstakerorganisasjoner, interesseorganisasjoner for syke og funksjonshemmede og kommuner/fylkeskommuner som uttaler seg, gjennomgående støtter tiltakene. Arbeidsgiverorganisasjonene er mer delt i sine uttalelser. Mens enkelte med ulike forbehold støtter noen eller alle tiltakene, er andre avvisende til departementets forslag nevnt i punkt 1.

Høringsinstansenes realitetsmerknader gjen-
gis nedenfor i tilknytning til de enkelte forslagene
i proposisjonen.

3 Ny ordning med permisjonsrett i inntil 10 dager for å kunne ta seg av nære familiemedlemmer over 18 år

3.1 Gjeldende rett

Det er i dag ingen egen lovbestemt permisjonsrett for yrkesaktive for det formål at de skal yte pleie og omsorg overfor nære, voksne pårørende. Det gjelder imidlertid en generell rett for arbeidstakere til redusert arbeidstid av velferdsgrunner, noe som også kan omfatte dette behovet. Retten til redusert arbeidstid er betinget av at dette ikke er til vesentlig ulempe for arbeidsgiver. I slike tilfeller er det ingen lovbestemt rett til lønnskompensasjon. Enkelte tariffavtaler inneholder imidlertid bestemmelser som gir rett til velferdspermisjon med lønn.

Arbeidstaker som av helsemessige, sosiale eller andre viktige velferdsgrunner har behov for å få redusert sin arbeidstid, har etter arbeidsmiljøloven § 10-2 fjerde ledd rett til dette dersom arbeidstidsreduksjonen kan gjennomføres uten vesentlig ulempe for virksomheten. Dette kan være kortere daglig arbeidstid, fri enkelte dager i uken, arbeid annenhver uke eller andre ordninger som innebærer at den gjennomsnittlige daglige og/eller ukentlige arbeidstid blir redusert i forhold til den vanlige arbeidstid i virksomheten.

Arbeidstaker må ha behov for redusert arbeidstid av helsemessige, sosiale eller andre viktige velferdsgrunner. Det må foreligge et kvalifisert behov for redusert arbeidstid. Sosiale grunner knytter seg til forhold hos arbeidstakers familie eller nærmeste omgivelser, som utløser omsorgsoppgaver eller belastninger utenom det vanlige. Sosiale grunner kan for eksempel anføres av enslige forsørgere og av foreldre som har barn med kroniske sykdommer. Også andre spesielle familieforpliktelser regnes som en sosial grunn, som for eksempel at ektefelle eller foreldre er varig syke eller trenger pleie og arbeidstakeren har ansvaret for disse. Det vanligste eksemplet på en viktig velferdsgrunn er arbeidstaker med små barn som i en periode ønsker mer tid til samvær eller som har problemer med å skaffe barnepass i arbeidstiden. Selv om arbeidstaker har akseptable grunner for å be om redusert arbeidstid, gir dette likevel ikke en ubetinget rett til å få ønsket innfridd. Arbeidsgiver kan avslå hvis det vil medføre vesentlige ulemper for virksomheten. Her må det foretas en avveining

mellom partenes interesser. Er behovet for redusert arbeidstid særlig stort, stilles strengere krav til arbeidsgiverens begrunnelse for at det foreligger en ulempe enn ellers. Arbeidsgivers vurdering kan overprøves av Tvisteløsningsnemnda. Per 3. kvartal 2009 har nemnda til sammenligning med hele 2008 mottatt flere saker til behandling (128 mot 67) og truffet flere vedtak (73 mot 51). Av vedtakene i disse periodene gjaldt hhv. 27 og 20 rett til redusert arbeidstid eller permisjoner. Redusert arbeidstid avtales for en bestemt periode, men arbeidstaker kan søke på nytt når perioden er over. Adgangen til permisjon er i så måte ikke tidsbegrenset. Det vil imidlertid måtte foretas en ny behovs- og ulempevurdering når en ny periode skal avtales.

Under ellers like forhold har arbeidstaker med redusert arbeidstid fortrinnsrett til å øke sin arbeidstid når stilling blir ledig i virksomheten, forutsatt at stillingen helt eller i det vesentlige er tillagt de samme arbeidsoppgavene.

Ved redusert arbeidstid etter arbeidsmiljøloven § 10-2 foreligger det ingen rett til lønn etter arbeidsmiljøloven eller økonomisk kompensasjon etter folketrygdloven.

I statlige virksomheter gjelder Hovedtariffavtals fellesbestemmelser, som i § 22 gir mulighet for å tilstå arbeidstakere velferdspermisjon inntil 12 arbeidsdager med full lønn. Dersom arbeidstakeren selv ønsker og tjenesten tillater det, kan arbeidsgiver samtykke i fleksibelt uttak av permisjonsdagene. Vilåret for å få slik permisjon er at det foreligger viktige velferdsgrunner. Bestemmelsen forutsetter at den enkelte virksomhet/arbeidsgiver selv må vurdere hva som skal regnes som velferdsgrunn og hvorvidt det er grunnlag for å tilstå velferdspermisjon med lønn. Eksempel på en velferdsgrunn som normalt gir grunnlag for permisjon, er akutt omsorgsbehov for nær familie. I kommunal sektor følger en tilsvarende regel av Hovedtariffavtalen § 14, hvor velferdspermisjon tilstås med lønn i inntil 12 (14) arbeidsdager eller inntil 24 (28) arbeidsdager med halv lønn innen kalenderåret. Den sentrale kollektive avtalen i privat sektor, Hovedavtalen mellom LO og NHO, har ikke regler om velferdspermisjon.

I tillegg til permisjoner regulert i lov og i kollektive avtaler, blir arbeidstakeres behov for fri i de enkelte tilfeller trolig ofte løst ved at de blir enige med arbeidsgiver om avspasering, fleksibel arbeidstid eller velferdspermisjon. I noen tilfeller kan slike ordninger være regulert i bindende avtaler mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Det kan også være tale om ordninger som gjelder hele virksomheten (lokale ordninger), men som arbeidsgi-

ver ikke har bundet seg til i form av en avtale og som derfor kan forvaltes og trekkes tilbake ensidig av arbeidsgiver.

3.2 Høringsforslaget og høringsinstansenes syn

Departementet foreslo i høringsbrevet å innføre en rett til 10 dagers permisjon uten kompensasjon for det formål å ivareta pleie- og omsorgsbehov hos nære familiemedlemmer over 18 år.

3.2.1 Forslaget om permisjonsrett

I høringsbrevet viste departementet til St.meld. nr. 25 (2005-2006) og at det i en situasjon der andelen av eldre i befolkningen øker er ønskelig å legge til rette for at yrkesaktive i større grad kan kombinere arbeid med omsorgsoppgaver overfor nærstående. Departementet framholdt at mulighet til å ta fri kan lette hverdagen for den enkelte yrkesaktive familieomsorgsyrer og forbygge fremtidig fravær, samtidig som familieomsorg er viktig som del av dekningen av det totale omsorgsbehovet og som en verdi i seg selv. Departementet mente at selv om det kan argumenteres for at spørsmålet om permisjon er av en slik karakter at det bør være opp til partene i arbeidslivet å regulere dette selv, tilsier behovet for å sikre potensielle familieomsorgsytere muligheten til å påta seg omsorgsoppgaver at disse tilbys den forutsigbarheten som lovregulering kan gi.

De instanser som støtter forslaget om permisjonsrett viser i det vesentlige til behovet slik det er gjengitt i høringsbrevet. Mange av instansene uttaler seg samtidig om hvorvidt permisjon bør gis med kompensasjon. Om dette vises det til punkt 3.2.5 nedenfor.

LO støtter forslaget om permisjonsrett ut fra en forutsetning om at det først og fremst er et offentlig ansvar å tilby tilfredsstillende pleie og omsorgstjenester.

YS mener at forslaget vil gjøre det mulig for en del flere personer å delta i arbeidslivet.

Unio er positiv til forslaget og mener at en slik ordning vil legitimere fravær fra arbeidet for å bistå nære familiemedlemmer som trenger omsorg i begrenset omfang.

Akademikerne mener at forslaget er positivt og viktig.

HSH uttaler støtte til departementets forslag om rett til permisjon.

KS støtter forslaget om en rett til permisjon, men påpeker at retten til velferdspermisjon i Hovedtariffavtalen for kommunesektoren ble utvi-

det fra 10 til 12 dager ved tariffoppgjøret i 2008 for å imøtekomme krav fra arbeidstakersiden om rett til fri for pleie av syke foreldre. *KS* viser til at de to ekstra dagene imidlertid ikke ble forbeholdt pleie av syke foreldre.

NHO vurderer at forslaget om omsorgsfri vil kunne bidra til å opprettholde og styrke yrkesdeltakelsen på lengre sikt og uttaler at det er viktig at ordningen har en klar avgrenset ramme.

Storebrand støtter som arbeidsgiver forslaget og opplyser at selskapet siden 1. september 2006 har hatt en ordning med rett til lønnet permisjon opp til ti dager i året for å pleie syke foreldre. *Storebrand* mener at ordninger som legger til rette for å kombinere yrkesaktivitet og omsorg gjør det lettere å rekruttere og beholde kompetent seniorarbeidskraft og gjør det lettere for dem som opplever å være i en «forpliktelsesklekke» mellom jobb og ønske om å hjelpe syke foreldre. *Storebrand* mener at et arbeidsliv som legger til rette for å kombinere arbeid med omsorg er viktig ut fra et samfunnsperspektiv ved at det avlaster presset på den offentlige eldreomsorgen.

Porsgrunn kommune opplyser å ha gode erfaringer med en ordning som ledd i kommunens livsfasepolitikk og støtter forslaget.

Os kommune støtter forslaget og opplyser at kommunen siden 2007 har hatt en ordning med at ansatte kan få inntil to dager fri med lønn i samband med omsorg for foreldre.

Bergen kommune støtter en rett til permisjon.

Akershus fylkeskommune støtter forslaget og uttaler samtidig at en slik ordning «ikke må bli en sovepute for den offentlige omsorgen».

Arbeids- og velferdsdirektoratet støtter forslagene nevnt i punkt 1, men uttaler at forslaget om permisjonsrett ikke må bli en «sovepute» for det offentlige hjelpeapparatet. Om formålet uttaler direktoratet at permisjonsretten også bør omfatte tilfeller der det er inntruffet et varig pleiebehov og det er ventetid på en løsning fra det offentlige hjelpeapparatet. Direktoratet mener at det da også bør være mulighet for lenger permisjonsperiode enn 10 dager ved konkret legitimt behov. Direktoratet mener at det bør presiseres klarere at grunnen til at innkjøp og husarbeide ikke er ment å dekkes av permisjonsmuligheten er at omsorgsgiveren vil/bør kunne planlegge disse gjøremålene inn slik at det kan gjøres utenom arbeidstid.

Helse- omsorgsdepartementet slutter seg til forslagene nevnt i punkt 1, men påpeker samtidig at de i begrenset grad løser situasjonen for de som står i mer krevende og langvarige omsorgsoppgaver for voksne familiemedlemmer. Helse- og omsorgsdepartementet forutsetter derfor at det

blir arbeidet videre med å sikre deres rettigheter i forhold til å kunne komme tilbake i jobb og unngå økonomiske problemer og viser til at arbeidet med å videreutvikle omsorgslønnsordningen bør ses i en slik sammenheng.

Helsedirektoratet mener at det er riktig å love faste en ordning som allerede er avtalefestet for mange arbeidstakere og fast praksis i andre tilfeller og fremhever samtidig behovet for etter hvert å evaluere ordningen.

Likestillings- og diskrimineringsombudet støtter departementet forslag, men understreker behovet for å evaluere ordningen fordi det er stor sannsynlighet for at kvinner vil ta ut flere ulønnede permisjonsdager enn menn.

Statens råd for likestilling av funksjonshemmede støtter forslaget og foreslår at ordningen evalueres mht. eventuelle sosiale skjevheter ved overhyppighet av kvinner og lavlønne som brukere av permisjonsretten og hvor mange eldre og funksjonshemmede som pga. manglende omsorgsytere ikke har nytte av permisjonsrett.

Universitetet i Bergen stiller seg positiv til de foreslåtte lovendringene og mener at det er viktig at forholdet mellom den enkelte arbeidstaker og arbeidslivet er regulert gjennom lovverket.

LHL viser til at mange pleie- og omsorgstrenghende ønsker å ha sine nærmeste mest mulig rundt seg og ser derfor på disse tiltakene som et velferdsgode både for den som trenger pleie- og omsorg og for de pårørende. *LHL* understreker at dette skal være en mulighet og ikke brukes som press overfor pårørende til privat pleie og omsorg på grunn av et manglende offentlig tilbud. Behovet for en slik ordning er stort, det er i dag svært ulikt hvilke muligheter arbeidstakere har til å få sin arbeidstid redusert etter arbeidsmiljøloven.

Kreftforeningen støtter forslaget om rett til permisjon og foreslår at permisjon uten lønn skal gis i inntil 12 arbeidsdager i samsvar med bestemmelsene i hovedtariffavtalene for ansatte i statlig og kommunal sektor

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon mener at det er svært positivt at det foreslås innført en rett til permisjon for arbeidstakere for å yte omsorg for nære pårørende.

Frambu senter for sjeldne funksjonshemninger er i hovedsak positiv til at det legges til rette for at yrkesaktive pårørende kan få ulønnet permisjon for å bistå sine nærmeste.

De instanser som går mot forslaget om en permisjonsrett har ulike begrunnelser for dette.

Arbeidsgiverforeningen Spekter mener at forslaget ikke tar hensyn til behovet for fleksibilitet i dagens arbeidsliv, hvor man ser på resultater sna-

rere enn tilstedeværelse. En ubetinget rett til permisjon er da ubegrunnet, og man må heller drøfte hele strukturen med rettigheter i arbeidslivet, noe *Spekter* mener gjelder alle forslagene nevnt i punkt 1.

Bedriftsforbundet går i mot permisjonsrettigheter utover det som allerede følger av folketrygdloven kapittel 9 og frykter forslaget «bare er et foreløpig skritt mot en ordning der man gis rett til omsorg for andre enn barn, med lønn». Forbundet mener at det fra før er meget vidtrekkende permisjonsrettigheter og at små og mellomstore bedrifter rammes spesielt hardt når ansatte er borte fra jobb uansett årsak.

Norsk Sykepleierforbund frykter at utvidete rettigheter for pårørende vil medføre at kommunehelsetjenestens tilbud svekkes og framholder at mange eldre opplever det som problematisk å være avhengig av pårørendes velvilje og muligheter for å stille opp og faktisk ønsker offentlige tilbud framfor familie.

3.2.2 Personkretsen – hvilke nære pårørende som omfattes

Departementet foreslo i høringsbrevet at retten til permisjon skulle gjelde ved omsorg og pleie av ektefelle, partner og samboer, samt arbeidstakerens foreldre og voksne, funksjonshemmede barn.

Noen av høringsinstansene mener at personkretsen bør utvides til eller vurderes å gjelde også andre relasjoner enn dem som er foreslått i høringsbrevet.

LHL mener at pleie av søsken også må gi rett til permisjon i inntil 10 dager, slik at kretsen blir like vid som pleiepengeordningen ved pleie av nære pårørende i terminalfasen

Nasjonalforeningen for folkehelsen mener at personkretsen ikke bør begrenses til nærmeste familie og viser til at mange omsorgstrenghende som bor alene og har verken barn eller foreldre eller annen familie i nærheten, kan ha behov for omsorg og bistand fra andre i sitt nærmiljø. *NFF* mener at sosiale forskjeller ellers vil opprettholdes.

Norsk forening for palliativ medisin mener at som pårørende bør også inkluderes nære venner som bistår den palliative pasient som velger å pleies i sitt hjem.

Arbeids- og velferdsdirektoratet viser til at det i høringsbrevet er benyttet både begrepene «nærstående» og «nære pårørende» og mener det bør belyses om svigerforeldre og søsken bør omfattes.

LO mener at partner også må omfattes som nær pårørende der det er snakk om pleie av pårørende over 18 år og at der det er snakk om pleie av

barn, må også ektefelles/samboers/partners barn inkluderes.

Unio mener at gruppen nærmeste pårørende bør defineres videre og viser til at det i dagens samfunn er mange ulike boformer.

Kreftforeningen mener at lovverket må gjen speile dagens mange ulike familieforhold og at omsorgsmottaker selv bør bestemme hvem som er nærmeste pårørende.

Statens råd for likestilling av funksjonshemmede mener at en utvidelse av personkretsen til svigerfamilie og voksne søsken og deres barn vil fremme intensjonen om å øke omfanget av den uformelle private omsorgen.

Frambu mener at permisjon bør utløses for den som vedkommende selv ønsker å få pleie av.

Barne- og likestillingsdepartementet mener derimot at det er viktig at permisjonen avgrenses slik det er skissert i forslaget, og at ordningen ikke utvides til også å gjelde svigerforeldre. Barne- og likestillingsdepartementet viser til at omsorgen for nære pårørende er svært kjønnsdelt og at en inkludering av svigerforeldre sannsynligvis vil føre til at mange flere kvinner enn menn benytter seg av ulønnet permisjonsmuligheter også når det gjelder omsorg for foreldregenerasjonen.

Enkelte av høringsinstansene mener at avgrensningen til barn fra og med året etter kalenderåret de fyller 18 år er for streng eller ubegrunnet. Det samme gjelder avgrensningen til funksjonshemmet eller kronisk sykt barn.

Bergen kommune mener at relasjonen mellom foreldre og et voksent barn ikke kan sies å være annerledes på en slik måte som begrunner ytterligere vilkår enn overfor den øvrige personkretsen, og at avgrensningen mot mindre alvorlige tilfeller likevel følger av nødvendighetskriteriet.

Buskerud fylkeskommune mener at det ikke er grunn til å ha strengere vilkår for voksne barn enn for andre voksne med pleiebehov og at utformingen av 18-årskravet gjør at det også oppstår et tomrom for dem som er mellom 18 og 19 år.

Arbeids- og velferdsdirektoratet stiller spørsmål om avgrensningen til kronisk syke eller funksjonshemmede barn er ubegrunnet overfor de barna som ikke er det og viser til at det vil «kunne oppstå tilfeller som er like godt pleie- og omsorgsmessig begrunnet i tiden fra fylte 18 år for den som ikke er kronisk syk eller funksjonshemmet». Direktoratet foreslår at de 10 dagene med permisjon det året barnet fyller 18 år eventuelt fordeles forholdsmessig etter når på året barnet er født. Direktoratet stiller også spørsmål om en permisjonsrett også bør gjelde foreldre til barn fra 12 år og opp til 18 år.

3.2.3 Permisjonsretten knyttes til omsorgsyter

Departementet foreslo i høringsbrevet at retten til permisjon i ti dager knyttes til omsorgsyter, slik at hver omsorgsyter maksimalt vil kunne ta ut 10 dager uavhengig av hvor mange vedkommende yter omsorg for. Departementet viste til at selv om det kan innvendes at det innebærer at omsorgsmottakere med mange nære pårørende kan få vesentlig mer pleie enn de som har få, taler administrative hensyn uansett mot å avgrense permisjonsretten ved også å knytte den til omsorgsmottaker og at det også vil være få arbeidsgivere som vil oppleve at flere arbeidstakere yter omsorg til samme person. Departementet forutsatte at flere vil kunne yte omsorg til samme person, men at formålet med permisjonsretten er å ivareta en konkret omsorgssituasjon, slik at det normalt ikke vil være aktuelt at flere tar ut permisjon samtidig for samme omsorgstilfelle, noe som forutsetningsvis vil framgå ved et krav til «nødvendig» omsorg.

Arbeids- og velferdsdirektoratet mener at når flere av dem som har flere omsorgsytere får privat omsorg, blir det frigitt kapasitet for det offentlige til å ta vare på dem som har få private omsorgsytere. Høringsbrevets forutsetning om at det normalt ikke vil være aktuelt at flere tar ut permisjon samtidig for samme omsorgstilfelle bør etter direktoratets oppfatning ikke være til hinder for at det kan være aktuelt hvor vedkommende for eksempel må løftes.

LO foreslår at arbeidstaker som er alene om å yte pleie/omsorg bør få utvidet rett til permisjon, slik det er for dem som er alene om omsorgen for barn.

3.2.4 Kravet til dokumentasjon

Departementet foreslo i høringsbrevet en bestemmelse om at det skal oppstilles krav om at omsorgstilfellet kan dokumenteres med legeerklæring eller på annen skriftlig måte som er egnet til å bekrefte tilfellet, samt hjemmel for departementet til å gi forskrift om kravet til dokumentasjon.

Flere av høringsinstansene mener at det ikke bør oppstilles strenge krav til dokumentasjon etter som det vil kunne være uforholdsmessig byråkratisk, særlig i lys av at det ikke foreslås kompensasjon. Noen påpeker også at det ofte vil dreie seg om omsorgsoppgaver som ikke lar seg dokumentere i forkant.

Arbeids- og velferdsdirektoratet mener at faren for misbruk av retten til permisjon er lite aktuell ettersom det ikke ytes ikke kompensasjon og at det bør være tilstrekkelig å kreve dokumentasjon fra og med fjerde dag, slik som ved omsorgsenger.

Det vil være enklere å administrere ordninger der kravene til dokumentasjon for pleiepenger og omsorgspenger er harmonisert, og en slik ordning også vil være mer i samsvar med alminnelige sykepengereregler. Direktoratet mener at det må kunne godtas at ev. dokumentasjon fremlegges i ettertid og at hva som vil være tilstrekkelig dokumentasjon vil variere ut fra det konkrete tilfellet. Som regel vil det være en erklæring fra lege- eller annet helsepersonell som bekrefter den pleie- og omsorgstrengendes tilstand/ behov i det konkrete tilfellet, men en erklæring om hvorvidt permisjonen var nødvendig synes for byråkratisk. Direktoratet mener at det bør være tilstrekkelig med dokumentasjon som sannsynliggjør omsorgstilfellet, men at det bør presiseres at det er tale om en sannsynlighetsovervekt.

Helsedirektoratet mener at det vil kunne virke urimelig å formalisere kravet til dokumentasjon for mye ettersom permisjon ikke gis med kompensasjon. En bekreftelse som sannsynliggjør behov for fravær i det aktuelle tilfellet, en påskrift fra lege, offentlige kontorer etc., antas å være mest hensiktsmessig som dokumentasjon for behovet for fravær.

Barne- og likestillingsdepartementet foreslår at det gis samme rett til å benytte egenmelding som i dagens omsorgsengeordning og mener at det er grunn til å tro at de fleste fraværstilfellene vil være av en dags varighet. Disse fraværene bør ikke kreve dokumentasjon. Først ved sammenhengende fravær ut over tre dager bør det gjelde dokumentasjonskrav, men slik at det også da vil være opp til arbeidsgiver å godta egenmelding.

Samferdselsdepartementet viser til uttalelse fra *Statens Vegvesen* som mener at de aktuelle situasjonene ikke skiller seg vesentlig fra tilfeller der arbeidstakeren selv er syk og kan benytte egenmelding. Saker som dette bør i stor grad baseres på tillit, og det kan lett bli unødig byråkratisk å kreve dokumentasjon fra andre enn omsorgsyteren i disse tilfellene. Der det er snakk om legebesøk eller annet besøk på offentlig kontor/institusjon, bør det være tilstrekkelig å fremvise kopi av innkalling e.l.

LO mener at fravær kan dokumenteres ved egenmelding og viser til dokumentasjonskravet ved barns sykdom. Det vil være praktiske problemer med å skaffe dokumentasjon, og det kan stilles spørsmål ved om det er rett prioritering av helseomsorgspersonalet tid.

YS mener at forslaget om krav til dokumentasjon vil være fornuftig dersom permisjonen gis med lønn, men at det ellers er liten fare for at ordningen misbrukes. Kravet om skriftlig dokumenta-

sjon vil etter *YS*' syn være unødig byråkratisk, slik at det vil være tilstrekkelig med egenmelding.

Norsk Sykepleierforbund ser at det kan være behov for krav til dokumentasjon, men er samtidig opptatt av at en slik ordning ikke må føre til økt byråkrati på bekostning av det helsefaglige arbeidet.

Unio mener at forslaget til dokumentasjonskrav er for strengt.

HSH mener at det må stilles reelle krav til dokumentasjon, slik at det ikke blir en generell ordning som alle som har nære pårørende automatisk kan ta i bruk. *NHO* uttaler seg tilsvarende og mener at det ellers vil åpne for utilsiktet og utvidede fraværsårsaker og undergrave arbeidslinjen. Også *KS* mener det bør være krav om dokumentasjon

Bergen kommune mener at ulønnet permisjon ikke tilsier risiko for unødig uttak og at det av hensyn til administrasjonskostnader bør være tilstrekkelig med en egenmelding fra omsorgsyter for inntil tre dager, i samsvar med reglene for egenmelding ved egen sykdom.

Drammen kommune mener at et ev. krav til dokumentasjon må fastsettes nærmere i forskrift, slik at det ikke utvikles forskjellig praksis.

Norsk Forbund for Utviklingshemmede mener at man ikke bør stille for strenge krav til dokumentasjon ettersom flertallet av de aktuelle tilfellene vil gjelde omsorgsbehov på bakgrunn av sykdom hvor det ikke er hensiktsmessig med legebesøk mv.

Frambu mener at dokumentasjonskravet ikke må utformes slik at det medfører omfattende byråkrati.

Norsk Pensjonistforbund mener at fravær inntil tre dager bør kunne dokumenteres ved egenmelding.

LHL uttaler at krav om dokumentasjon må gjelde i etterkant av permisjonen, men at det om mulig bør gis varsel og dokumentasjon i forkant.

Statens råd for likestilling av funksjonshemmede mener at dokumentasjonskravene i forbindelse med ulønnet permisjon bør gjøres enkle, faren for misbruk er liten så lenge det ikke gis kompensasjon. Ved enkelte situasjoner er det heller ikke anledning til direkte kontakt med helsepersonell samme dag. Ordningen kan baseres på tillit, slik det gjøres ved egenmelding ved sykdom.

Norsk forbund for utviklingshemmede mener at det ikke bør stilles for strengt krav til dokumentasjon og viser til at flertallet av tilfellene vil gjelde omsorgsbehov på bakgrunn av sykdom hvor det ikke er hensiktsmessig med legebesøk mv. Ved å stille for strenge krav til dokumentasjon vil dette

være med på å «byråkratisere» sykdomstilfellene, og oppleves som en ytterligere belastning for de som yter omsorgen.

Kreftforeningen foreslår bruk av egenmelding og viser til at egenmelding benyttes ved sykepen-ger. Ordningen må være praktisk og enkel å administrere. Ved bruk av egenmelding vil det ikke være behov for en egen forskrift om krav til dokumentasjon. En eventuell forskrift bør tillate at det for enkelte grupper langvarig syke er tilstrekkelig å dokumentere én gang for alle. Gjennomgår man lang og intensiv kreftbehandling, er det opplagt at velferdspermisjon vil være nødvendig for pasientens pårørende, uten å måtte framvise ny dokumentasjon på dette.

Datatilsynet viser til at innsamling av informasjon som kan framgå av vedtak eller annen skriftlig dokumentasjon av tilfeldig karakter, kan tenkes å stride mot bestemmelsen i personopplysningsloven § 11 bokstav d, idet denne typen dokumenter kan inneholde irrelevante personopplysninger.

3.2.5 Spørsmålet om kompensasjon

Departementet foreslo at det ikke innføres noen rett til kompensasjon ved uttak av permisjon. Departementet viste bl.a. til at kostnadene ville være store og at formålet med en permisjonsrett er å sikre en praktisk mulighet til å få fri fra jobben for å yte omsorg.

Noen av høringsinstansene viser til argumenter for eller uttaler at permisjon bør gis med kompensasjon.

YS mener at det er nødvendig å gi fri med lønn for at ordningen skal fungere tilfredsstillende og mener at forslaget om rett til permisjon uten lønn vil kunne øke de sosiale skjevhetene ved at det er de med god økonomi som får størst mulighet til å ta ut slik permisjon.

Arbeids- og velferdsdirektoratet mener at uten kompensasjon for tap av lønn vil det kun være de som ser seg økonomisk i stand til det som kan ta omsorg for sine nære pårørende. Direktoratet mener at en mulighet er å gjøre permisjonsordningen behovsprøvd, slik at majoriteten må dekke tapet selv, mens de som uten kompensasjon ikke ville kunne klare økonomisk (pga. lav inntekt) å ta permisjon, likevel vil kunne gjøre det.

Etter *Barne- og likestillingsdepartementets* vurdering vil en mulighet til å ta fri med økonomisk kompensasjon lette hverdagen for den enkelte og forebygge fremtidig fravær. Barne- og likestillingsdepartementet mener at det mest hensiktsmessige ut fra et likestillingsperspektiv hadde vært en rett til økonomisk kompensasjon: Ettersom menn gjen-

nomgående tjener mer enn kvinner blir det økonomiske tapet for familien størst når menn tar permisjon. Uten kompensasjon mener Barne- likestillingsdepartementet at økonomiske betraktninger vil kunne begrense familiens handlingsvalg.

Norsk Sykepleierforbund mener at det, dersom det skal innføres en ny lovfestet rett til permisjon, er påkrevd å vurdere hvordan ordningen kan utformes slik at den stimulerer menn til å benytte den. NSF mener at kompensasjon vil være avgjørende i denne sammenheng ettersom det ellers i de fleste familier vil være økonomisk rasjonelt at kvinnen tar ut permisjon da hun som oftest tjener mindre enn mannen.

Unio mener at rett til permisjon også må omfatte lønnskompensasjon.

Norges handikapforbund mener at en rett til permisjon uten lønn ikke er tilstrekkelig. Mer arbeid overføres til familien uten økonomisk kompensasjon, og situasjonen for dem som ikke har råd til å ta fri kan bli enda mer presset.

Norsk Pensjonistforbund uttaler at retten til permisjon uten lønn for mange vil være en økonomisk belastning og det at det bør legges opp til permisjon med lønn så lenge behovet er tilstede og arbeidsgiver innvilger permisjon.

Fylkesrådet for funksjonshemmede i Sogn og Fjordane mener at permisjon bør gis med lønn og viser til at «nære pårørende sparer stat og kommune for store summer ved at dei tek på seg omsorgsoppgaver som elles det offentlege måtte ha teke ansvaret for».

Rådet for funksjonshemmede i Oslo kommune mener at det er uheldig at det ikke foreslås å innføre noen rett til kompensasjon og at realiteten mest sannsynlig vil bli at forslaget om permisjonsrett ikke vil medføre noen bedring verken for den som får eller den som yter omsorg.

LHL mener at det må knyttes en statlig ytelse til ny ordning med permisjonsrett.

Norsk Forbund for Utviklingshemmede ber departementet vurdere en differensiering slik at det gis lønnskompensasjon i tilfeller som ville utløst en rett til kommunale tjenester.

FFO er skeptisk til at permisjon for å yte omsorg for nære pårørende foreslås innført uten lønnskompensasjon.

Frambu har forståelse for at tilfeldig omsorg i inntil 10 dager pr. år ikke utløser noen kompensasjon, men mener at kompensasjon bør gis til foreldre som har barn over 18 år med en sjelden diagnose som bor i samme husstand og som på grunn av sykdom ikke kan delta i sine vanlige aktiviteter utenom hjemmet.

Arbeidsgiverorganisasjonene som støtter forslaget om permisjonsrett uttaler seg mot kompensasjon.

KS mener at det ut fra samfunnsøkonomiske hensyn er avgjørende at permisjonsretten er ulønnet.

HSH mener at det ikke bør innføres rett til kompensasjon og viser til at forslaget om omsorgsfri er grunnleggende forskjellig fra omsorgsplikten for barn. HSH mener at en rett til kompensasjon vil føre til et betydelig høyere uttak med store økonomiske konsekvenser for samfunnet som helhet både gjennom økte utgifter ved kompensasjon og redusert arbeidsinnsats.

NHO støtter vurderingen av at formålet med forslaget kun er å sikre en praktisk mulighet til å yte omsorg, og at det derfor ikke bør innføres en rett til kompensasjon. Dersom forslaget om omsorgsfri innføres, må det etter NHOs oppfatning også få konsekvenser for praksisen med slik bruk av sykelønnsordningen.

3.2.6 Spørsmål om likestilling

I høringsbrevet behandlet departementet ikke særskilt spørsmålet om likestillingsvirkninger av forslagene. Enkelte av høringsinstansene har tatt dette opp i sine uttalelser og særlig i tilknytning til forslaget om en ordning med rett til permisjon i inntil 10 dager for å ta seg av nære familiemedlemmer over 18 år.

Likestillings- og diskrimineringsombudet stiller seg kritisk til at likestillingskonsekvenser ikke er utredet og uttaler: «Forholdet mellom omsorg og arbeid berører sentrale likestillingspolitiske problemstillinger og en vurdering av lovendringene i forhold til likestillingsmessige konsekvenser er åpenbart relevant. I den sammenheng ville det også være nødvendig å se hvordan kjønn samspiller med andre diskrimineringsgrunnlag.»

Norsk Sykepleierforbund og *Unio* mener at likestillingsspørsmål skulle ha vært vurdert. De mener også at en revurdering i lys av likestilling bør falle ned på kompensasjon og viser til at en full kompensasjon antas å bidra til at flere menn påtar seg denne formen for oppgaver. NSF frykter at høringsforslaget både kan bidra til å sementere eksisterende kjønnsrollemønster og den kjønnede arbeidsdelingen i familien.

Barne- likestillingsdepartementet har i en tilleggsuttalelse påpekt at konsekvensen av lovendringene for likestilling mellom kjønnene ikke er drøftet i høringsbrevet og at det bør gjøres i proposisjonen. Som likestillingsaspekt viser Barne- og

likestillingsdepartementet til at for ektefeller i heterofile forhold vil retten til permisjon for å pleie pårørende være aktuell for langt flere kvinner enn menn. Bakgrunnen er at menn lever fire år kortere enn kvinner, og at kvinner er i gjennomsnitt to år yngre enn sine ektefeller/samboere. Det vil derfor være langt flere kvinner enn menn som vil ha et omsorgsansvar for sine svært syke eller døende ektefeller mens de selv fremdeles er yrkesaktive. Dette vil igjen ha konsekvenser for kvinners inntekt.

3.3 Departementets vurdering

Departementet er kommet til at forslaget om å innføre en rett til 10 dagers permisjon opprettholdes.

Som utgangspunkt har det offentlige et betydelig ansvar for å sikre dekning av pleie- og omsorgsbehov. Kommunehelsetjenesteloven og lov om sosiale tjenester gir alle som har behov for pleie og omsorg krav på det. Forslaget om permisjonsrett griper ikke inn i den retten enhver har etter disse lovene til å få dekket sine behov. Familieomsorg er imidlertid viktig som del av dekningen av det totale omsorgsbehovet og som en verdi i seg selv. For å sikre at disse aspektene blir ivaretatt, mener departementet at det er nødvendig å legge bedre til rette for at yrkesaktive skal kunne kombinere jobb med omsorgsarbeid. For mange som har nære pårørende med pleie- og omsorgsbehov er det viktig å ha mulighet til å ta fri fra jobben enkeltstående dager. Departementet mener at dette taler for å lovfeste en permisjonsrett for å kunne yte pleie og omsorg for nære pårørende over 18 år.

Det kan innvendes mot å innføre en lovbestemt rett til permisjon for dette formålet at ettersom omsorgsplikten bare gjelder overfor barn, er det prinsipielt sett en forskjell mellom dekning av omsorgsbehovet til barn og dekning av omsorgsbehovet til voksne. Det kan slik sett hevdes at dette er et spørsmål som det bør være opp til partene i arbeidslivet å forhandle om og eventuelt la omfattes av tariffavtaler. Departementet mener imidlertid at behovet for å sikre potensielle familieomsorgsytere muligheten til å påta seg omsorgsoppgaver tilsier at disse tilbys den forutsigbarheten som lovregulering kan gi. Selv om arbeidsgiver er fleksibel ved å strekke seg lengre enn han/hun er forpliktet til, gir individuelle eller lokale ordninger generelt dårligere forutsigbarhet for arbeidstaker enn en lovbestemt rett.

En rett til kortvarig fravær vil kunne øke omfanget av den private, uformelle familieomsorgen, samtidig som korte permisjoner eller redusert

arbeidstid i liten grad utgjør noen risiko for arbeidstilknytningen. En slik rettighet vil likevel kunne være til ulempe for arbeidsgiverne. Fravær av denne typen vil som regel være uforutsigbar ved at det skjer på kort varsel. Arbeidsgiver vil ofte ha små muligheter til å sette inn vikar eller annen erstatning. En slik rettighet vil dessuten kunne øke det totale fraværet på den enkelte arbeidsplass og i arbeidslivet som sådan. Departementet mener imidlertid at slike virkninger av en kortvarig permisjonsrett vil være begrenset. Mange arbeidstakere som kommer i en situasjon hvor det oppstår et akutt behov for kunne gi omsorg/bistand til eksempelvis syke foreldre, får i dag fri til dette eller tar ved forskjellige strategier fri fra arbeidet. I slike tilfeller vil en innføring av en rett til permisjon for dette formålet ikke medføre store ekstra ulemper for arbeidsgiverne.

I vurderingen av permisjonens varighet har departementet sett hen til at tariffavtalene i statlig og kommunal sektor tilstår arbeidstakere inntil 12 dager permisjon, men denne er imidlertid ikke knyttet bare til behov for fri ved omsorgsoppgaver. Departementet mener at det er mer nærliggende å se hen til at retten til permisjon ved omsorgsbehov pga. barns sykdom er avgrenset til inntil 10 dager i året.

En innføring av rett til permisjon for å yte omsorg for nære familiemedlemmer over 18 år kommer også i tillegg til gjeldende permisjonsrettigheter og rører ikke ved foreldres rett til omsorgs- og pleiepenger ved tilsyn med og pleie av barn under 18 år.

Til innsigelsene om at en permisjonsrett vil medføre at personer som ikke egentlig ønsker det vil føle seg tvunget til å være omsorgsytere, viser departementet til at formålet med å innføre en permisjonsrett bl.a. er å lovfeste en rettighet som allerede er fremforhandlet for andre arbeidstakere i tariffavtaler. Departementets formål er å legge til rette for uttak av permisjon for å imøtekomme behovet, men det blir opp til den enkelte å avgjøre om vedkommende ønsker å benytte seg av denne retten. For øvrig viser departementet til at forslaget gjelder en kortvarig rett til permisjon uten økonomisk kompensasjon.

Formål – nærmere om hvilket behov permisjonen skal dekke

Rett til permisjon er først og fremst ment å ivareta enkeltstående hjelpebehov, ikke behov for daglig pleie. Forutsetningen er at langvarig pleiebehov ivaretas gjennom offentlige, tilpassede hjelpetiltak.

Et viktig formål er å legge til rette for at yrkesaktive som ønsker det skal kunne påta seg omsorgsoppgaver også i tilfeller der dette ellers kunne ha blitt dekket av det offentlige. Det kan dreie seg om varig pleiebehov hvor etablert pleie uteblir ved et enkelttilfelle og skaper akutt behov for bistand. Tilsvarende gjelder ved akutt sykdom som ellers ville ha fordret offentlig omsorg.

En permisjonsrett vil imidlertid kunne ha en videre betydning. Det kan bidra til at eldre som ønsker det kan bli boende hjemme lenger, ved at pårørende kan yte ulike former for bistand. Mange eldre greier seg hjemme i det daglige, men er helt avhengig av hjelp fra nære familiemedlemmer når det oppstår situasjoner som ikke nødvendigvis vil bli dekket av det offentlige. Det kan dreie seg om å følge til lege/tannlege, spesialister eller til sykehus for prøver, møte med tildelingskontor for hjemme-sykepleie, bistand ved hjemmebesøk fra sosionomer mv. Videre kan det dreie seg om akutt sykdom som ikke nødvendigvis ville ha utløst offentlig omsorg.

Departementet vil bemerke at formålet med en permisjonsrett ikke er å understøtte alle behov den omsorgstrengende må ha dekket for å kunne fortsette å bo hjemme. Den enkeltes forutsetninger for å kunne fortsette å bo hjemme er også høyst individuelle. Normalt vil omsorgsyter kunne planlegge konkret behov for å bistå med daglige gjøremål. Det behov ordningen skal dekke vil primært være knyttet til helse- og omsorgssituasjonen. Permisjonsrett er ment å gjelde hvor det oppstår ekstraordinære behov og særlig vanskelige situasjoner. Generell bistand i dagliglivet som husarbeid og innkjøp vil arbeidstaker kunne planlegge og påta seg utenom arbeidstid.

Avgrensning av hvilke tilfeller som skal omfattes av retten til permisjon vil være vanskelig å detaljregulere i lovtekst. Etter mønster fra det som i dag gjelder for permisjon og omsorgspenger ved nødvendig tilsyn med og pleie av sykt barn, foreslår departementet et krav om «nødvendig» omsorg. I praksis anses kravet til nødvendighet mht. art og omfang av omsorgsbehovet for å få rett til omsorgspenger oppfylt dersom barnet må være hjemme. Det vil ikke være tilfellet for permisjonsretten som her foreslås. Som utgangspunkt for en vurdering kan man imidlertid til sammenligning se hen til at dagens regelverk forutsetter at en 13-åring ikke utløser rett til omsorgspenger ved mindre alvorlig sykdom, idet retten til omsorgspenger etter folketrygdloven § 9-5 kun gjelder til og med det kalenderåret barnet fyller 12 år. Selv om en ellers frisk mor på 40 år som får omgangssyke vil oppfylle vilkåret om å være nært familiemedlem

over 18 år, vil ikke omsorg fra et yrkesaktivt barn fylle nødvendighetskriteriet. Dette vil kunne være annerledes der det dreier seg om gamle foreldre.

Personkrets

Hvem som for den enkelte omsorgsyter er slik nærstående at det er naturlig å skulle påta seg omsorgsoppgaver, kan variere fra tilfelle til tilfelle. Mange omsorgstrengende bor alene og har ikke barn eller foreldre i nærheten som kan hjelpe seg, men har knyttet seg til andre omsorgsytere i nærmiljøet. For de fleste vil det imidlertid være de nærmeste familiemedlemmer som også er de som står en nærmest. Departementet mener at en avgrensning også er begrunnet i behovet for forutsigbarhet for arbeidsgiver mht. mulig ansvarsbelastning.

Departementet antar at personkretsen ikke bør være like vid som ved pleie av nære pårørende i terminalfasen. I den forbindelse kan det vises til at kretsen av dem som forutsettes å kunne yte omsorg etter folketrygdloven § 9-5 (omsorgspenger ved barns sykdom) er snevrere enn det som gjelder for pleiepenger etter folketrygdloven § 9-10 og § 9-11. Departementet foreslår at retten til permisjon skal gjelde ved omsorg og pleie av ektefelle, partner og samboer, samt arbeidstakerens foreldre og voksne, funksjonshemmede eller kronisk syke barn.

Noen av høringsinstansene stiller spørsmål ved begrunnelsen for å avgrense retten til permisjon ved omsorg for barn til voksne barn som er funksjonshemmede eller kronisk syke. Departementet vil bemerke at avgrensningen er gjort med bakgrunn i at formålet med permisjonsordningen er å ivareta kortvarig omsorgsbehov. Ved omsorg for barn vil det særlig være funksjonshemmede og kronisk syke barn som er aktuelle. Det er også derfor disse gruppene kan utløse rett til permisjon etter arbeidsmiljøloven § 12-9 (3) og omsorgspenger etter folketrygdloven § 9-5 tredje ledd fram til og med det kalenderåret de fyller 18 år. Den foreslåtte avgrensningen gir yrkesaktive foreldre rett til fortsatt å kunne ta permisjon for å yte omsorg i slike tilfeller. Departementet viser til at regelverket ellers forutsetter at barn fra 13-årsalderen ved kortvarig, mindre alvorlig sykdom greier seg uten at foreldrene får omsorgspenger. Riktignok er det slik at barn under 18 år som er svært alvorlig syke kan utløse rett til pleiepenger. Ved svært alvorlig sykdom er det imidlertid ofte tale om mer langvarig pleiebehov hvor eventuell familieomsorg vil måtte etableres i samråd med kommunen og eventuelt ved at det gis omsorgslønn. I den forbindelse vises det også til at det i høringsbrevet er nevnt at

Helse- og omsorgsdepartementet vil foreta en gjennomgang av omsorgslønnsordningen. De behovene som er tenkt ivaretatt med forslaget til permisjonsrett her er av en annen og mer midlertidig karakter enn det som gjelder i disse tilfellene.

Dokumentasjon

Flere av høringsinstansene tar til orde for at det ikke bør oppstilles krav om dokumentasjon og mener at det bør kunne benyttes egenmelding. De viser i den forbindelse til ordningen for omsorgspenger ved tilsyn med og pleie av barn. Etter folketrygdloven § 9-7 kan arbeidstaker dokumentere fravær i inntil tre dager med egenmelding. Ved fravær utover dette kan arbeidsgiver kreve legeerklæring.

Departementet vil bemerke at en viktig forskjell mellom omsorg for hhv. barn og nære pårørende over 18 år er at barnet i utgangspunktet skulle ha vært et annet sted (barnehage eller skole) enn hjemme. Barnets tilstedeværelse hjemme har til en viss grad en iboende forutsetning om at omsorg er nødvendig. Det vil ofte ikke være tilfellet for målgruppen som forslaget retter seg mot. De behovene permisjonen er ment å dekke vil ofte også kunne la seg dokumentere. Følges vedkommende til lege, tildelingskontor for hjemmesykepleie e.l., vil det kunne dokumenteres med legeerklæring, vedtak eller det vil foreligge noe skriftlig som kan dokumentere det aktuelle møtet.

Dersom det dreier seg om en mer akutt situasjon i hjemmet som ikke trenger å involvere besøk hos eller fra helsepersonell, vil det imidlertid ikke foreligge noen umiddelbar dokumentasjon. Departementet er etter en vurdering av høringsinstansenes syn kommet til at det ikke er hensiktsmessig å oppstille noe krav om at man ved slike kortvarige tilfeller kontakter lege mv. for i ettertid å kunne dokumentere overfor arbeidsgiver. Det ville innebære en belastning på helse- og omsorgspersonell om dette ble krevd i stort omfang. I den forbindelse ser departementet også at risiko for og virkning av misbruk er mindre enn om permisjonen hadde medført rett til kompensasjon. I den forbindelse vises det for øvrig til at folketrygdloven § 9-7 gir adgang til å benytte egenmelding ved fravær i inntil tre dager. Det er også et poeng at formålet med å gi en rett til permisjon i disse tilfellene er å senke terskelen for yrkesaktives praktiske mulighet til å yte omsorg.

På denne bakgrunn, og særlig sett hen til at det ikke forslås rett til kompensasjon, jf. nedenfor, mener departementet at det ikke er behov for en

særskilt bestemmelse om dokumentasjon i disse tilfellene.

Departementet legger til grunn at arbeidsgiver likevel vil kunne kreve at arbeidstaker godtgjør behovet for permisjon.

Sett hen til de typetilfeller som ordningen vil rette seg mot og at det forutsetningsvis dreier seg om akutte behov, vil eventuell dokumentasjon normalt ikke kunne gis før i etterkant. Arbeidstaker bør imidlertid kunne forutsettes å gi varsel på forhånd dersom det lar seg gjøre og ellers så tidlig som mulig.

For det tilfelle at det i praksis viser seg at hensikten med permisjonsretten ikke følges lojalt, vil departementet foreslå en hjemmel til i forskrift å gi bestemmelser om krav til dokumentasjon og det nærmere innholdet av et slikt krav.

Spørsmålet om kompensasjon

Formålet med departementets forslag om å innføre rett til permisjon er å sikre en praktisk mulighet til å yte omsorg, utover den permisjonsretten som i dag er avtalebasert, ikke også å holde arbeidstaker økonomisk skadesløs i et hvert tilfelle. For slike kortvarige tilfeller som det her vil være snakk om, vil det også handle om et begrenset inntektstap for arbeidstaker.

Departementet har lagt vekt på at en eventuell rett til kompensasjon i seg selv vil føre til at omfanget av uttak av permisjon vil bli større, noe som vil øke arbeidsgivernes ulemper både av praktisk og økonomisk karakter. Departementet viser i den forbindelse til at kostnadene ved en eventuell kompensasjon samlet sett ville være betydelig, enten for arbeidsgiverne eller for befolkningen gjennom økte skatter eller kutt i andre offentlige budsjetter. Beregninger fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at kostnadene, på usikkert grunnlag, anslagsvis vil ligge på mellom 1,1 og 3 mrd. kroner avhengig av hvor mye retten vil bli benyttet. I tillegg ville en rett til kompensasjon kunne bidra til å øke forskjellen mellom omsorgsmottakere som har få omsorgsytere og de som har mange. En lovfestet permisjonsrett er imidlertid ikke til hinder for at spørsmålet om kompensasjon fortsatt vil kunne reguleres eksempelvis gjennom tariffavtaler.

Likestilling

I St.meld. nr. 25 (2005-2006) forutsettes at en politikk på dette området må være forankret i et like-

stillingsperspektiv der det legges til rette for at omsorgsarbeid kan kombineres med yrkesaktivitet, og der omsorgsoppgavene er mer likt fordelt mellom menn og kvinner.

Departementet er enig i dette. Som det framgår av meldingen, er et flertall av omsorgsytere kvinner. De tjener i gjennomsnitt mindre enn menn og arbeider oftere deltid. Tradisjonelt har omsorgsyterne vært kvinner, men i de senere år har også menn blitt mer aktive. Det største potensialet for fremtidens familieomsorg ligger derfor i likestilling og økt deltakelse fra menn.

Likestillings- og diskrimineringsombudet og Unio (som begge støtter forslaget om permisjonsrett), samt Norsk Sykepleierforbund, har som likestillingsaspekt vist til at full kompensasjon ved rett til permisjon antas å bidra til at flere menn påtar seg denne formen for oppgaver. I den forbindelse vil departementet bemerke at både omsorgspenger og pleiepenger ytes etter reglene for sykepenger, dvs. med 100 pst. av grunnlaget. Selv om det ikke kan utelukkes at en permisjonsrett med full kompensasjon vil medføre at flere menn ville tatt ut permisjon enn når det ikke gis kompensasjon, er det etter departementets vurdering lite belegg for at kompensasjon vil ha noen avgjørende effekt.

Norsk Sykepleierforbund har som argument mot en rett til permisjon uten kompensasjon anført at det vil sementere kjønnsrollene. Barne- og likestillingsdepartementet har også vist til at kvinner lever lenger enn menn og derfor oftere vil være omsorgsytere enn menn. Departementet vil peke på at formålet med bestemmelsen bl.a. er å legge til rette for dem som opplever at de kommer i skvis mellom jobb og omsorgsforpliktelser. I så måte vises det til forutsetningen i St. meld. nr. 25 (2005-2006) om et likestillingsperspektiv der det legges til rette for at omsorgsarbeid kan kombineres med yrkesaktivitet. Departementet mener at det i seg selv er et gode at den som ønsker permisjon for dette formålet får rett til det. I den forbindelse vises det til at formålet med å lovfeste retten til permisjon nettopp er å sikre også andre arbeidstakere slik rett som allerede er fremforhandlet i tariffavtaler. Selv om forslaget neppe bidrar til å fremme likestilling, er departementet ikke enig i at forslaget er med på å sementere kjønnskillene. De underliggende forhold som er avgjørende for lønnskiller bestemmes ikke av en eventuell kompensasjon.

3.4 Økonomiske og administrative konsekvenser

En permisjonsrett vil kunne innebære kostnader for arbeidsgivere ved tapt produksjon i og med at det er snakk om typetilfeller der fraværet vil oppstå på kort varsel og det blir vanskelig å sette inn vikar eller annen erstatning. Flere faktorer vil imidlertid kunne begrense dette. Kostnadene vil også være begrenset i den grad ordningen reduserer fravær som allerede i dag belastes arbeidsgivere gjennom permisjon, sykefravær o.l.

Departementet antar at forslaget ikke medfører administrative konsekvenser av betydning.

4 Utvidelse av rett til permisjon og pleiepenger ved hjemmepleie av nære pårørende i livets slutfase fra 20 til 60 dager

4.1 Innledning

For dem som pleier en nær pårørende i livets slutfase vil det ofte kunne være usikkert hvor lenge pleiebehovet vil vare, og i mange tilfeller vil 20 dager kunne oppleves som for kort tid. Departementet mener derfor at retten til permisjon og pleiepenger bør utvides, samtidig som hensynet til arbeidsgiver tilsier en avgrensning. Departementet foreslår å utvide retten til permisjon og pleiepenger ved pleie av nære pårørende i livets slutfase fra 20 til 60 dager.

4.2 Gjeldende rett

Arbeidstaker som pleier nære pårørende i hjemmet i livets slutfase har etter arbeidsmiljøloven § 12-10 rett til permisjon i 20 dager for pleie av den enkelte pårørende. Etter folketrygdloven § 9-12 ytes pleiepenger i inntil 20 dager for hver pasient. Det innebærer at pleiepengedagene kan fordeles mellom flere pårørende. Departementet uttalte i Ot.prp. nr. 44 (1989-90) at «som nær pårørende er det naturlig å regne barn, barnebarn, foreldre, besteforeldre og søsken. Også samboere bør omfattes av den nye ordningen med sykepenger til personer som pleier døende i hjemmet». Denne angivelsen er ikke uttømmende, ektefeller forutsettes også omfattet. Arbeids- og velferdsetaten har derfor i praksis også forutsatt at besvoglede kan omfattes av begrepet «nær pårørende».

4.3 Høringsforslaget og høringsinstansenes syn

Departementet foreslo i høringsbrevet at retten til permisjon og pleiepenger skulle utvides til 60 dager. Departementet viste til at en del har behov for å kunne bruke lengre tid på å pleie sine nærmeste og også tilpasse permisjon og pleiepenger slik at de kan være til stede til pleiebehovet er avsluttet. Departementet mente at usikkerhet når det gjelder varigheten av pleiebehov tilsier en avgrensning av permisjonsretten til et spesifisert antall dager, både av hensyn til å gi økt forutsigbarhet for arbeidsgiver og opprettholdelse av tilnytning til arbeidsplassen. Departementet mente at en utvidelse til 60 dager likevel i betydelig grad ville kunne redusere antall tilfeller der usikkerhet om varigheten av pleiebehovet gjør seg gjeldende. Departementet foreslo ikke endringer i kretsen av dem som regnes som nære pårørende og forutsatte at permisjonsrett fortsatt skulle knyttes til pleie i hjemmet.

De høringsinstanser som støtter forslaget viser i det vesentlige til behovet, men har ulike oppfatninger mht. varigheten, personkretsen og avgrensningen til pleie i hjemmet.

Helsedirektoratet støtter forslaget om utvidelse fra 20 til 60 dager, men mener at det er viktig at ordningen medfører en ønskelig terminalpleie i hjemmet og ikke fører til press på pårørende til å ta på seg pleieoppgaver i hjemmet de ikke ønsker eller makter. I den forbindelse tar direktoratet til orde for at ordningen bør evalueres. Direktoratet mener at retten til pleiepenger i livets slutfase i særlige tilfeller bør gis utover 60 dager fordi både omsorgsyter og omsorgsmottaker vil kunne oppleve det som urimelig og urettferdig at pleiepengene opphører i situasjoner der terminalfasen varer lenger enn man regnet med. Direktoratet antar at verken hensynet til arbeidsgiver eller samfunnsmessige forhold har særlig betydning i slike tilfeller og framholder at det som i realiteten ofte skjer er at omsorgsyter likevel blir sykmeldt.

Arbeids- og velferdsdirektoratet støtter forslaget, men viser til at ikke alle ønsker å bli pleiet av sine pårørende. For å forhindre uønsket omsorg, herunder at omsorgsyteren tar den pårørendes medikamenter, mener direktoratet at det bør være et formelt krav til samtykke fra omsorgsmottaker. Direktoratet viser til at kommunen kan sikre at det foreligger samtykke når den rådfører seg med vedkommende om utforming av tjenestetilbudet.

Norsk Sykepleierforbund støtter forslaget om utvidet rett til permisjon og pleiepenger og slutter seg til departementets vurdering om at en avgrens-

ning er nødvendig og til vilkåret om at pleien ytes i hjemmet.

Frambu støtter en utvidelse fra 20 til 60 dager, men mener at personkretsen bør utvides slik at hver enkelt omsorgsmottaker selv skal kunne fastsette hvem som skal være vedkommendes omsorgsyter.

Norsk Pensjonistforbund ser positivt på forslaget, men mener at kretsen av pleieyttere bør utvides og at pleiepenger skal kunne gis så lenge behovet består.

Norske kvinners sanitetsforening støtter en utvidelse av permisjonsretten, men hadde ønsket seg en lengre periode enn 60 dager. NKS mener at det er viktig at gjeldende praksis for at permisjonsdagerne kan tas ut i intervaller også videreføres når antall dager økes til 60.

Også *Kreftforeningen* mener at det er viktig at regelverket gir mulighet for fleksible løsninger i tråd med den enkeltes sykdomsutvikling og behov og mener at det kan sikres for eksempel ved at kvoten på 60 dager skal kunne tas ut som en form for tidskonto.

Os kommune mener at det er svært positivt at retten til permisjon og pleiepenger utvides.

Bergen kommune støtter departementets forslag og har erfaring med at det i en stor del av de aktuelle tilfellene vil være behov for pleie i mer enn 20 dager, og at dette i dag løses gjennom andre ordninger.

Samferdselsdepartementet viser til uttalelse fra *Statens vegvesen* som tiltrer forslaget og som viser til at mange medarbeidere erfaringsmessig vil være fraværende fra jobb i en slik periode og at det for dette formålet i dag til en viss grad brukes sykmeldinger.

Likestillings- og diskrimineringsombudet støtter departementets forslag om å utvide rett til pleiepenger til 60 dager.

Statens råd for likestilling av funksjonshemmede støtter departementets forslag til utvidelse av antall dager det kan gis permisjon og pleiepenger. Rådet hadde gjerne sett at permisjonsretten ble enda mer fleksibel, men ser at departementet her har gjort en avveining mellom ulike interesser.

Universitetet i Bergen ser forslaget som en positiv utvikling særlig sett i lys av endringene i alderssammensetningen i befolkningen.

Gunnar Berg viser til egen erfaring og mener at usikkerheten mht. varigheten av pleieforholdet tilsier at det er behov for en stor grad av fleksibilitet ved uttak av permisjon og at 60 dager ikke er tilstrekkelig.

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon legger til grunn at forslaget i større grad vil gjenspeile det

reelle behovet er hos mennesker som rammes av alvorlig sykdom og deres pårørende og gi rom for større fleksibilitet.

Norsk forening for palliativ medisin anser forslaget som en stor og nødvendig forbedring i omsorgen for den palliative pasient og forutsetter at pleiepengedagene fortsatt skal kunne fordeles på flere pårørende og kunne tas ut enkeltvis, sammenhengende eller som halve dager alt etter hva den enkelte familie finner fornuftig.

LO støtter forslaget om å utvide antall dager, men mener at permisjonsretten bør utvides til å gjelde også ved opphold i sykehus eller annen institusjon. *LO* viser til at pårørende har behov for tilstedeværelse i en slik situasjon og at de avlaster institusjonens ansatte.

Akademikerne mener det er positivt med en utvidelse, men understreker samtidig at det er viktig at pleietrengende i livets slutfase skal ha tilbud om pleie fra det offentlige der de ønsker det og at muligheten for pårørende til å yte omsorg ikke må bli pådyttet som en plikt der hvor den yrkesaktive eller den pleietrengende ikke ønsker en hjemmeløsning. Akademikerne mener at det bør vurderes om rett til permisjon også skal kunne gis delvis og da utvides tilsvarende.

Norges handikapforbund mener det må være en forutsetning for tiltaket at det offentlige utfører lov-pålagte oppgaver og at det offentliges ansvar for grunnleggende tjenester ikke svekkes. Mottak av pleiepenger må være ønsket av pårørende, og ikke være pålagt av det offentlige.

Norsk Forbund for Utviklingshemmede, Statens seniorråd og Nasjonalforeningen for folkehelsen støtter også forslaget.

Både KS og HSH ønsker en mer begrenset utvidelse og mener at det ikke er dokumentert behov for å utvide perioden til så mye som 60 dager. Begge anfører at selv om arbeidsgiver ikke vil påføres en direkte ulempe i form av økonomiske forpliktelser ettersom disse dekkes av pleiepenger gjennom folketrygden, vil 60 dagers permisjonsrett gi uforutsigbarhet for arbeidsgiver mht. planlegging av arbeidet og inngåelse av eventuelle vikarkontrakter.

4.4 Departementets vurdering

Departementet har etter en samlet vurdering funnet å ville holde fast ved forslaget om å utvide retten til permisjon og pleiepenger ved hjemmepleie av nære pårørende i livets slutfase fra 20 til 60 dager.

På den ene side tilsier hensynet til forutsigbarhet for arbeidsgiver og arbeidstakers tilknytning til

arbeidsplassen at permisjonens varighet er klart avgrenset. På den annen side kan hensynet til pleiemottakers behov og arbeidstakers behov for å kunne tilby pleie tilsi at permisjon og ytelse gis så lenge pleieforholdet varer.

Departementet mener at hensynet til arbeidsgivers behov for å innrette seg mht. omfanget av arbeidstakers fravær tilsier at permisjonsrett og pleiepenger avgrenses. Departementet ser at det vil kunne oppleves som urimelig at pleiepengene opphører i situasjoner der terminalfasen varer lenger enn forutsatt, men mener at det ikke vil være hensiktsmessig å gjøre unntak for særlige tilfeller. Det ville være vanskelig å lage en unntaksregel som ikke i praksis knyttet seg til behovet. En slik regel ville i realiteten underminere avgrensningen i tillegg til å være vanskelig å praktisere. Så lenge man avgrenser rett til permisjon og pleiepenger til et bestemt antall dager, vil det kunne oppstå tilfeller hvor pleiebehovet vedvarer etter at permisjonsrett og rett til pleiepenger er benyttet fullt ut, men departementet legger til grunn at en utvidelse fra 20 til 60 dager i betydelig grad vil redusere tilfeller hvor dette gjør seg gjeldende.

Departementet mener at det fortsatt bør være adgang til fleksibilitet mht. uttak av pleiepenger. I Ot.prp. nr. 44 (1989-1990) forutsatte departementet at ytelsen skulle dekke tilfeller hvor «sykdom ikke lenger kan helbredes og livet ikke kan forlenges på en meningsfull måte i sykehus». Det framgår av proposisjonen at smerteklinikken ved Haukeland sykehus hadde anslått at behovet i gjennomsnitt ville ligge på 2 og 4 uker. Når departementet på den bakgrunn foreslo rett til 20 dager (tilsvarende fire arbeidsuker) permisjon med pleiepenger framfor alternativet «den siste måneden før dødsfallet», slik forslaget opprinnelig lød, uttalte departementet at det var fordi det knytter seg stor usikkerhet mht. å anslå tidspunktet for dødsfall. Departementet vil bemerke at det ikke har vært forutsatt at «livets slutfase» i lovens forstand skulle forstås som å måtte være innenfor en tidsramme på fire uker. Når man ved utformingen av bestemmelsen så hen til usikkerheten mht. å anslå dødsfallstidspunkt og derfor valgte å fastsette rett til pleiepenger i antall dager, har departementet lagt til grunn at det også var fordi man valgte å ta høyde for behovet for fleksibilitet i uttaket av pleiepenger. Institusjoner som arbeider med palliative pasienter har i samarbeid med de pårørende kunnet lage opplegg som gjør at det har vært behov for å ta ut pleiepenger med ulike intervaller og intensitet, herunder enkeltdager over flere uker. Departementet vil bemerke at hvorvidt man er uhelbredelig syk og er i terminalfasen vil kunne

bero på en svært skjønnsmessig vurdering. Sykdommens utvikling kan medføre flere perioder med innleggelse og endring av tidsperspektiv. Dette er imidlertid ikke til hinder for at pleiepenge kan ytes i perioder med pleie i hjemmet, til sammen inntil 60 dager for hver pasient. Departementets forslag innebærer også en videreføring av adgangen til å fordele pleiepengedagene mellom de nære pårørende.

Departementet foreslår ikke en utvidelse av kretsen av pleiemottakere som forutsettes å kunne utløse rett til permisjon og pleiepenger. For det første gis det allerede adgang til å fordele pleiepengedager mellom flere pleieyttere. For det andre ville en utvidelse medføre uoversiktlige konsekvenser for arbeidsgiverne og omfanget av ytelse. Selv om det vil være tilfeller hvor pleiemottaker har knyttet til seg andre omsorgspersoner, vil det i de aller fleste tilfeller være den nærmeste familie som også vil være pleieyttere.

Departementet har merket seg at det i høringsrunden er foreslått krav om samtykke fra den pleietrengende for å få rett til pleiepenger. Så lenge retten til pleiepenger forbeholdes nær familie mener departementet at det ikke er behov for noe krav til spesielt samtykke for å unngå uønsket pleie. I den forbindelse viser departementet til at pleiepengene som regel søkes i sammenheng med utarbeidelse av opplegg fra den palliative avdeling.

Departementet mener at retten til permisjon og pleiepenger ved pleie av nære pårørende i livets slutfase fortsatt bør avgrenses til pleie i hjemmet. Når pårørende i terminalfasen blir pleid i institusjon, vil pleiebehovet i slike tilfeller bli ivaretatt av institusjonen. Pleiepenger ytes imidlertid både i de tilfellene hvor pleien ytes i hjemmet til den pleietrengende og hvor pleien ytes i hjemmet til den som pleier.

4.5 Økonomiske og administrative konsekvenser

En utvidelse av retten til pleiepenger for pleie av nære pårørende i livets slutfase fra 20 til 60 dager vil ikke medføre at flere kommer til ordningen, men de det gjelder vil kunne ta ut inntil tre ganger så mange dager. Merkostnadene ved å utvide fra 20 til 60 dager er beregnet til 6,5 mill. kroner. I anslaget er det ikke tatt hensyn til eventuelle mindreutgifter for arbeidsgiver/folketrygden som følge av eventuelt redusert sykefravær og reduserte utgifter for kommunene.

Forslaget vil ikke medføre administrative konsekvenser av betydning.

5 Rett til fortsatt ytelse i en overgangsperiode etter at pleie av barn er avsluttet

5.1 Innledning

Den som har pleiet et sykt barn og mottatt ytelser fra folketrygden, vil kunne oppleve å stå uten inntekt umiddelbart etter at stønadsforholdet har opphørt. Pleieyteren vil kunne trenge en periode med reorientering mot arbeid. Departementet foreslår derfor at pleieytere som har pleiet barnet i minst tre år fortsatt skal ha rett til pleiepenger og få forhøyet hjelpestønad i en overgangsperiode på tre måneder etter at pleieforholdet har opphørt fordi barnet dør.

5.2 Gjeldende rett

Hjelpestønad til pleiemottaker og pleiepenger til pleieyter gis i dag så lenge pleiebehovet varer. Bestemmelsene regulerer ikke varigheten av ytelsene på annen måte enn at de er knyttet til pleiebehovet og for pleiepenger at de er avgrenset til barnet fyller 18 år.

Etter folketrygdloven § 6-4 ytes hjelpestønad til den som «på grunn av varig sykdom, skade eller lyte, har behov for særskilt tilsyn og pleie», og forhøyet hjelpestønad etter § 6-5 til den som har vesentlig større behov for pleie eller annen hjelp. Forhøyet hjelpestønad kan gis med sats 2, 3 eller 4. Det er vilkår for å få stønad med forhøyet sats stønaden gir pleiemottaker bedre muligheter til å bli boende i familiehjemmet.

Etter folketrygdloven § 9-10 og § 9-11 ytes pleiepenger til den som har omsorg for barn som «trenger kontinuerlig tilsyn og pleie» etter behandling i sykehus eller innleggelse i helseinstitusjon eller «har en livstruende eller annen svært alvorlig sykdom eller skade».

5.3 Departementets forslag og høringsinstansenes syn

I høringsbrevet foreslo departementet en overgangsordning hvor den som har fått fulle pleiepenger eller hjelpestønad med høyeste sats i minst tre år, får rett til ytelse i inntil tre måneder etter at pleieforholdet har opphørt ved barnets død.

De høringsinstanser som uttrykker standpunkt eller har realitetsmerknader til forslaget støtter dette.

KS støtter forslaget og mener det er hensiktsmessig at det offentlige kan gi arbeidstakere i en slik situasjon en noe utvidet inntektssikring.

HSH mener forslaget er fornuftig idet det gir pleiende foreldre sikring av inntekt i en periode også hvor foreldrenes fokus naturlig vil være helt andre steder enn på arbeidslivet.

Akademikerne støtter forslaget.

Unio støtter en fortsatt ytelse i en periode etter at pleie av barn er opphørt.

Norsk Sykepleierforbund støtter forslaget om en overgangsperiode for både pleiepenger og hjelpestønad på inntil tre måneder og er også enig i departementets forslag om å avgrense rettigheten til de tilfeller der pleieyter har mottatt pleiepenger i minst tre år og det er oppebåret fulle pleiepenger. NSF viser til at man da treffer den målgruppen som har stått utenfor ordinært arbeidsliv så lenge at man ikke har opptjent rett til dagpenger.

Universitetet i Bergen mener at en tre måneders overgangsordning er et positivt tiltak som trolig vil fungere konstruktivt særlig overfor kvinner som har hatt tunge og langvarige omsorgsoppgaver og som ønsker å komme tilbake til arbeidslivet.

Likestillings- og diskrimineringsombudet støtter forslaget og viser bl.a. til at det å komme inn arbeidslivet igjen kan være en prosess som krever både omstilling og det kan være behov for inntekt i en slik periode.

Noen av høringsinstansene mener at en overgangsordning ikke bør avgrenses til de tilfellene hvor barnet dør.

Helsedirektoratet mener at ordningen også bør være aktuell hvor pleieforholdet opphører fordi barnet kommer i barnebolig.

Frambu senter for sjeldne funksjonshemninger påpeker at barn som flytter permanent inn i barnebolig utgjør en svært liten gruppe. Selv om flytting normalt vil skje etter en lengre prosess slik at det blir mulig for foreldrene å tilpasse seg den nye situasjonen, vil det likevel være krevende. Frambu viser også til at for personer med en sjelden diagnose er kunnskapsoverføring fra foreldre til fagpersoner særlig viktig.

LO mener at en overgangsordning også må gjelde der pleieforholdet opphører fordi barnet blir 18 år eller friskt.

Flere av høringsinstansene tar også til orde for at ordningen også skal omfatte tilfeller den forutgående pleieperioden er kortere enn tre år.

LO mener at ordningen må gjelde også dem som har kortere fravær fra arbeidslivet enn 3 år og at disse også vil ha et stort behov for en tremåneders overgangsperiode med fortsatte ytelser etter barnets dødsfall.

Frambu foreslår at opptjeningstiden både for pleiepenger og forhøyet hjelpestønad settes til to år ettersom foreldre som har mottatt 100 pst. pleie-

penger må antas å ha hatt store omsorgsbelastninger allerede etter denne tiden.

Kreftforeningen mener at et krav om tre år er unødig strengt og at kostnadene ikke vil være store ved å utvide kretsen idet langvarig sykdom hos barn omfatter ikke mange per år.

Buskerud fylkeskommune viser til at foreldre i en slik situasjon kan være utslitt og ha behov for ytelse selv om pleien har vart i en mye kortere periode enn tre år.

Statens råd for likestilling av funksjonshemmede mener at ordningen bør omfatte pleieforhold av kortere varighet dersom man reserverer overgangsordningen for de tilfellene som avsluttes fordi barnet dør og der man samtidig har mottatt hjelpestønad etter høyeste sats.

Enkelte høringsinstanser mener også at en overgangsperiode på tre måneder vil være for kort.

Bergen kommune ber om at det vurderes om det skal gis anledning til utvidelse etter tre måneder for foreldre som har særlige vansker med å komme inn på arbeidsmarkedet igjen.

Helsedirektoratet mener at forslaget om en overgangsperiode på tre måneder ofte kan være svært knapp tid og viser til at de situasjonene der denne overgangsordningen er aktuell, dreier seg om alvorlige livskriser i barnefamilien hvor sykmelding av omsorgsytere vil være alternativet. Direktoratet framholder at en forlengelse av den ytelsen vil kunne gi familien mer ro i reorienteringsfasen og «bekrefte at velferdsordningene også kan ta høyde for enkelte livskrisesituasjoner». Direktoratet uttaler at dette vil kunne skape økt tillit til og respekt for regelverket og at det er viktig med informasjon om ordningen.

Statenes råd for likestilling av funksjonshemmede viser til at foreldre med barn som fyller vilkårene for hjelpestønad sats 4 har hatt tungt pleieansvar, slik at det er usikkert om tre måneders omstillingsperiode er tilstrekkelig.

Frambu ønsker primært at varigheten avgjøres etter en individuell vurdering av behovet, men foreslår at overgangsperioden uansett utvides til 6 måneder for pleiepenger og mener at det er grunn til å anta at de fleste foreldre vil kunne være tilbake i yrkesaktivt arbeid i løpet av en 6-måneders periode. Frambu mener at det er tilstrekkelig med en overgangsperiode på tre måneder for forhøyet hjelpestønad.

Norges handikapforbund mener at overgangsperioden bør være inntil seks måneder.

LO viser til at det vil variere med arbeidsmarkedet og hvilken kompetanse den enkelte har hvor lang tid det tar å få seg jobb etter fravær.

Noen høringsinstanser mener at en overgangsordning med forhøyet hjelpestønad ikke bør

avgrenses til dem som har mottatt stønad med høyeste sats (sats 4).

Norsk Forbund for Utviklingshemmede mener at behovet for fortsatt hjelpestønad i en overgangsperiode tilsier at denne bør gis uavhengig av om stønaden har vært forhøyet.

Frambu, Norges Handikapforbund og Arbeids- og velferdsdirektoratet foreslår at opptjeningsgrunnlaget for å kunne beholde hjelpestønad i en overgangsfase også skal omfatte forhøyet hjelpestønad med sats 3 og viser til at de som mottar hjelpestønad med sats 3 ofte har et omfattende bistanndsbehov. Arbeids- og velferdsdirektoratet mener at det ikke blir riktig å benytte uttrykket «fortsatt ytelse», slik som foreslått i høringsbrevet, idet hjelpestønden ytes barnet, ikke foreldrene. Direktoratet foreslår derfor at lovteksten i stedet angir at man «gis rett til *hjelpestønad etter samme sats*».

5.4 Departementets vurdering

Departementet opprettholder forslaget om en overgangsordning, men slik at rett til fortsatt hjelpestønad gis på bakgrunn av alle pleieforhold som har utført forhøyet stønad (sats 2, 3 eller 4) til barnet, ikke bare tilfeller med forhøyet stønad med høyeste sats (sats 4), som angitt i lovforslaget i høringsbrevet.

Det er ønskelig å støtte oppunder foreldre som, når pleieforholdet opphører, opplever at de plutselig står uten inntekt etter i lang tid å ha mottatt ytelse fra folketrygden ved pleie av sykt barn. Det kan etter en slik periode ta tid å reorientere seg til arbeid.

I de tilfellene barnet blir friskt, vil det som regel skje gradvis, slik at pleieyter i større grad har mulighet til å tilpasse seg en ny situasjon. Opphør av pleiepenger og forhøyet hjelpestønad ved fylte 18 år er også en situasjon som pleieyter vil ha mulighet til å tilpasse seg. Det er imidlertid normalt usikkert hvor lenge pleiebehovet vil vare når barnets tilstand forverrer seg og barnet dør. Departementet mener at det i de sistnevnte tilfellene kan være særlig grunn til å opprettholde hjelpestønad og eventuelle pleiepenger i en periode. Muligheten til å tilpasse seg den nye situasjonen og inntektsbortfallet vil være begrenset. I høringsbrevet nevnte departementet ikke de tilfeller hvor pleieforholdet opphører hvor barnet kommer i barnebolig. Noen av høringsinstansene har påpekt at en overgangsordning bør være aktuell også i disse tilfellene. Departementet vil bemerke at overføring til barnebolig normalt vil skje etter en lengre prosess og at tidspunktet for overgangen til en situasjon uten ytelse vil være mindre upåregnelig enn når pleieforholdet avsluttes fordi barnet dør.

Selv om retten til hjelpestønad er knyttet til barnet, vil foreldre som utøver tilsyn og pleie reelt disponere stønaden. Som departementet påpekte i høringsbrevet, vil rett til «fortsatt» stønad etter at pleieforholdet er opphørt derfor formelt måtte knyttes til foreldrene. Departementet er imidlertid enig i Arbeids- og velferdsdirektoratets merknad om at det blir noe misvisende å benytte «fortsatt stønad» i lovteksten og tiltrer direktoratets forslag til presisering.

Departementet opprettholder forslaget om en fast overgangsperiode på inntil tre måneder. Selv om enkelte vil ha behov for en lengre overgangsperiode, mener departementet at det vil være lite hensiktsmessig å skulle regulere overgangsperioden på bakgrunn skjønnsmessige vurderinger. Dette ville være vanskelige å praktisere. Etter departementets oppfatning vil en slik avgrenset periode også kunne medvirke til at foreldrene kommer raskere tilbake i yrkesaktivitet. Departementet mener at en overgangsperiode på tre måneder vil kunne dekke behovet for tilpasning i de aller fleste tilfeller. Foranlediget av Helsedirektoratets merknad om at en utvidelse av denne perioden utover tre måneder «ville bekrefte at velferdsordningene også kan ta høyde for enkelte livskrisesituasjoner» vil departementet bemerke at en ordning med fortsatt ytelse etter at pleieforholdet er avsluttet er knyttet til behovet for inntektssikring etter en lengre periode utenfor arbeidslivet pga. pleieoppgaver.

Departementet opprettholder forslaget om at en overgangsordning skal gjelde for tilfeller med minst tre års forutgående pleieperiode. Tilknytningen til arbeidslivet vil være mindre og tilpasningen til ytelse vil være større desto lenger pleieforholdet har vart. I den forbindelse vises det også til at man kun kan opptjene dagpenger på grunnlag av arbeidsinntekt siste tre avsluttede kalenderår forut for kravtidspunktet. Den som har ytt fulltids omsorg og pleie i minst tre år, og som står uten arbeid, har vært avskåret fra å opptjene rett til dagpenger i perioden. Departementet mener at hensynet til tilpasning til ytelsen også tilsier at det oppstilles krav om forutgående ytelse i tre år for rett til fortsatt hjelpestønad i en overgangsperiode.

De hensyn som begrunner en overgangsordning tilsier at retten til fortsatte pleiepenger avgrenses til de tilfellene det er gitt fulle pleiepenger (ikke gradert). Når det gjelder hjelpestønad, viser departementet til uttalelsene fra Helsedirektoratet og Frambu senter for sjeldne funksjonshemninger. Departementet mener at en overgangsperiode bør gjelde alle tilfeller det er gitt hjelpestønad med forhøyet sats. Utkastet til lovtekst i

høringsbrevet, «høyeste sats», er derfor misvisende. Satsen avhenger riktignok av den totale arbeidsbelastningen til den som utfører pleieoppgaven, herunder hvor omfattende pleieoppgaven er og hvor mye den binder den som gjør arbeidet. Den som får høyeste sats har derfor forutsetningsvis større byrde, men departementet er enig i at de hensynene som begrunner behovet for en overgangsperiode ikke bare gjelder i tilfeller det er gitt høyeste sats.

Når pleieyter igjen får inntekt, faller behovet for ytelse i en overgangsperiode bort. Formålet med pleiepenger er å kompensere for bortfall av arbeidsinntekt, og de beregnes etter reglene for sykepenger. Det er her naturlig at pleiepengene avkortes mot inntekt ved at det ytes graderte pleiepenger. Forhøyet hjelpestønad gis ved satser og er kompensasjon for særskilt, privat tilsyn eller pleie, ikke for bortfall av inntekt. I noen tilfeller kan avvikling av privat ansettelsesforhold medføre en viss oppsigelsestid som man må betale for. Departementet mener at det derfor ikke bør gis noen regel om avkorting mot inntekt når det gjelder forhøyet hjelpestønad. Pleieforholdet kan også medføre et praktisk ansvar for eventuelle ekstrautgifter når hjelpemidler tilbakeføres til hjelpemiddelsentralen.

Departementet mener at rett til ytelse i en overgangsperiode bør avgrenses til de tilfellene pleieforholdet varer helt til tidspunktet for barnets død. Forutsetningen om at en overgangsordning skal dekke behovet for tilpasning til en ny situasjon tilsier en avgrensning til pleieforhold som vedvarer helt til dette tidspunktet. En slik avgrensning kan virke tilfeldig f.eks. der pleieforholdet avsluttes fordi en pleieyter som mottar pleiepenger blir syk, men vedkommende vil da ha krav på sykepenger. Hjelpestønad er en ytelse som gis til den som trenger pleie, slik at det ikke blir noe spørsmål om behov for avgrensning i forhold til tidspunktet for opphør av pleieforholdet mellom pleieyter og pleiemottaker.

5.5 Økonomiske og administrative konsekvenser

Beregninger fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at dersom pleiepenger var blitt utbetalt i ytterligere tre måneder for alle tilfeller hvor pleiepenger opphører etter tre år, ville merutgiftene bli på om lag 3 mill. kroner. Ettersom dette tallet også kan omfatte tilfeller hvor pleieforholdet ikke ble avsluttet ved dødsfall, vil den totale kostnaden ved å utvide retten til pleiepenger slik som foreslått

kunne være noe lavere. Dersom hjelpestønad med forhøyet sats blir utbetalt i ytterligere tre måneder til pårørende til barn som dør, vil merutgiftene utgjøre om lag 0,5 mill. kroner.

Ut fra dette kan det anslås at forslaget innbærer merutgifter på om lag 3,5 mill. kroner.

6 Merknader til de enkelte bestemmelser

6.1 Til endringene i arbeidsmiljøloven

Til § 12-10 overskriften

Overskriften endres slik at det går fram at bestemmelsen også regulerer permisjon ved omsorgsoppgaver, jf. forslaget til nytt andre ledd som regulerer rett til permisjon ved nødvendig omsorg for voksne, nære familiemedlemmer.

Til § 12-10 første ledd

Bestemmelsen endres slik at retten til permisjon for arbeidstaker som pleier nære pårørende i hjemmet i livets slutfase utvides fra 20 til 60 dager for pleie av den enkelte pårørende. Se punkt 4.

Til § 12-10 nytt andre ledd

Ved denne bestemmelsen innføres en rett til permisjon i inntil 10 dager hvert kalenderår for hver arbeidstaker for det formål å yte nødvendig omsorg for nære familiemedlemmer. Lovteksten gir anvisning på hvem som anses som nære familiemedlemmer. Med begrepet foreldre i første punktum menes også steforeldre og fosterforeldre. Selv om partnerskapsloven etter 1. januar 2009 er avløst av felles ekteskapslov med overgangsregler som gjør lovgivning som omfatter ektefeller gjeldende også for registrerte partnere, er det av opplysningshensyn angitt i lovteksten at også registrerte partnere omfattes.

Etter andre punktum i bestemmelsen gis rett til permisjon for å gi nødvendig omsorg til barn over 18 år som er kronisk syk eller funksjonshemmet. Formålet er å gi en fortsatt rett til permisjon for dem som har hatt utvidet rett til permisjon og omsorgspenger til barnet var 18 år, jf. arbeidsmiljøloven § 12-9 tredje ledd og folketrygdloven § 9-6 andre ledd. Hvilke sykdommer og funksjonshemninger som kan gi utvidet rett til omsorgspenger fremgår av forskrift gitt i medhold av folketrygdloven § 9-6 sjuende ledd. Etter folketrygdloven § 9-5 andre ledd gjelder retten til omsorgspenger også fosterforeldre. Departementet legger til grunn at også fosterforeldre, her-

under besteforeldre som har vært omsorgspersoner i foreldrenes sted, omfattes av retten til permisjon.

Retten til permisjon er begrenset til 10 dager uansett hvor mange man har omsorg for. I angivelsen av at omsorgen må være «nødvendig» ligger en begrensning som må fortolkes i samsvar med formålet. Utgangspunktet må være at den som trenger omsorg ikke kan klare seg selv i den aktuelle situasjonen. Hva som er nødvendig i det enkelte tilfellet, må vurderes konkret.

Arbeidsgiver må kunne kreve at arbeidstaker godtgjør behovet for fravær. Ved kortere fravær vil det normalt være nok at arbeidstaker sier fra og redegjør for behovet. Ved lengre fravær vil det kunne være behov for at arbeidstaker redegjør mer utførlig, eventuelt fremlegger dokumentasjon som redegjør for omsorgstilfellet. Se punkt 3.

6.2 Til endringene i folketrygdloven

Til § 6-5 nytt fjerde ledd

Bestemmelsen gir foreldrene, i en overgangsfase på tre måneder, rett til hjelpestønad med samme sats som barnet fikk. Stønaden gis i overgangsperioden også dersom foreldrene begynner å arbeide. Se punkt 5.4.

Til § 9-11 nytt fjerde ledd

Bestemmelsen gir foreldrene rett til forstatsatte pleiepenger i en overgangsfase på inntil tre måneder. Retten til fortsatte pleiepenger gjelder bare dersom foreldrene fikk fulle pleiepenger. Dersom foreldrene etter at barnet dør begynner å arbeide delvis, graderes pleiepengene etter reglene i folketrygdloven § 9-11a. Se punkt 5.4.

Til § 9-12

Bestemmelsen endres slik at retten til pleiepenger for arbeidstaker som i hjemmet pleier nære pårørende i livets slutfase utvides fra 20 til 60 dager for pleie av den enkelte pårørende. Se punkt 4.

6.3 Til ikrafttredelsesbestemmelsen

Fra vedtakelsen av loven vil det ta noe tid før nødvendige tilpasninger i Arbeids- og velferdsetatens IKT-system vil være på plass, men departementet regner med at endringene vil kunne gjennomføres fra 1. juli 2010.

Departementet foreslår at lovendringene i arbeidsmiljøloven og folketrygdloven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet

tilrår:

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om endringer i arbeidsmiljøloven og folketrygdloven (bedre muligheter for å kombinere arbeid med pleie- og omsorgsoppgaver).

Vi HARALD, Norges Konge,

stadfester:

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i arbeidsmiljøloven og folketrygdloven (bedre muligheter for å kombinere arbeid med pleie- og omsorgsoppgaver) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endringer i arbeidsmiljøloven og folketrygdloven (bedre muligheter for å kombinere arbeid med pleie- og omsorgsoppgaver)

I

I lov 17. juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. gjøres følgende endringer:

Overskriften i § 12-10 skal lyde:

Omsorg for og pleie av nære pårørende

§ 12-10 første ledd skal lyde:

Arbeidstaker som pleier nære pårørende i hjemmet i livets slutfase har rett til permisjon i 60 dager for pleie av den enkelte pårørende.

§ 12-10 nytt andre ledd skal lyde:

Arbeidstaker har rett til permisjon i inntil 10 dager hvert kalenderår for å gi nødvendig omsorg til foreldre, ektefelle, samboer eller registrert partner. Det samme gjelder ved nødvendig omsorg for funksjonshemmet eller kronisk sykt barn fra og med kalenderåret etter at barnet fylte 18 år når arbeidstakeren har hatt slik omsorg for barnet som nevnt i § 12-9 tredje ledd. Departementet kan gi forskrift om dokumentasjon av nødvendig omsorg.

II

I lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd gjøres følgende endringer:

§ 6-5 nytt fjerde ledd skal lyde:

Foreldre med ansvar for tilsyn og pleie av barn som har mottatt forhøyet hjelpestønad i minst tre år gis rett til stønad med samme sats i tre måneder etter at behovet for tilsyn og pleie har opphørt fordi barnet dør.

§ 9-11 nytt fjerde ledd skal lyde:

Den som har mottatt fulle pleiepenger i minst tre år har rett til fortsatt ytelse i inntil tre måneder etter at pleieforholdet har opphørt fordi barnet dør. Ved eventuell arbeidsinntekt i denne perioden ytes graderte pleiepenger etter reglene i § 9-11a.

§ 9-12 første ledd skal lyde:

Til medlem som i hjemmet pleier en nær pårørende i livets slutfase, ytes det pleiepenger i opptil 60 dager for hver pasient.

III

Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer.